

A Napsugár 50 éve. 85 éves a Cimborá

Az idei év különösen fontos az erdélyi gyermeksjtó szempontjából, hiszen két olyan lap is jubilált, amelyik szinte teljesen átfogja a 20. századi gyermeksjtó-történetet, valamint a Trianoni Békediktátum által létrejött utódállamok több nemzedéke is ezeken nőtt fel. Januárban volt 50 éves a Napsugár, és Elek apó Cimborája is az idén lett 85 éves. Olyan sajtóorgánumok ezek, amelyek örökérvényű értékeket közvetítenek a fiatal olvasók felé, ezért képesek ilyen hosszú ideig folytonosságihány nélkül fennmaradni. Fontos kiemelnünk: az olvasói igények kielégítése a legalapvetőbb lételeme egy sajtóterméknek, különösen aktuális ez a feladat ma, egy profitközpontú korban. Ezek a lapok értéket hordoznak, hagyomány-szeretetre tanítanak, identitáserősítő jellegűek, olvasóközpontúak. Ezért képesek jól működő gazdasági vállalkozásként önfenntartóak lenni, egy olyan profithajhász rendszerben, ahol egymás után mondanak csődöt a különböző sajtótermékek.

A Napsugár egy olyan rendszerben született, ahol a szellemi értékeket teljesen más perspektívából ítélték meg, ahol a hagyomány szeretete, a gyökerekhez való ragaszkodás, a nemzeti identitás életben tartása misszionáriusi feladat volt. Ezt érezte kötelességének ez a gyermeklap, és vállalni tudta a legsötétebb diktatúra idején is. A kis olvasók számára

olyan rejtett üzeneteket kódolt sorai közé, amik alapvető létértékeket hordoztak. Ma is változatlan odaadással folytatja ezt a küldetését. Mi sem bizonyítja jobban ezt, mint az a jubileumi ünnepségsorozat, amit a félszázadik születésnap alkalmából rendeztek január végén. A kétnapos rendezvény mindenkihez szólt, aki ismeri, ismerte a lapot. Az egykori szerzők, szerkesztők, olvasók találkoztak a maiakkal, osztották meg tapasztalataikat, emlékeiket. Több anekdota is elhangzott arról, hogy annak idején hogyan tudták a szerzők és szerkesztők kijátszani a kommunista cenzúra éberségét, átalakítani a kötelező propagandaszövegeket értékközvetítő olvasmányokká.

Erdély minden kis Napsugár-olvasója részt vett az ünneplésben, hisz néhány staféta több héten át járta az ország iskoláit, ahol a gyerekek szalagokat tűztek rájuk, jókívánságokkal és üzenetekkel látták el őket. Így üzentek egymásnak, formálódott közösségé a lap apropóján.

A Kolozsvári Magyar Opera nagyterme zsúfolásig megtelt kis olvasókkal, akik Erdély minden részéből látogattak el ide, hogy köszöntsék kedvenc lapjukat. A szerkesztőség tartalmas műsorral kedveskedett nekik, többek között néptánc és komolyzenei előadással, énekekkel. A kis olvasók virágokat nyújtottak át a lap idősebb munkatársainak, akik egy része hosszú utat tett meg, hogy

Zsigmond Emese, a Napsugár főszerkesztője és Kányádi Sándor

Fodor Sándor olvasóival

együtt ünnepelhesen velük. Az előadások szüneteiben az apróságok találkozhattak, beszélgethettek a Napsugár szerzőivel, rajzolóival. Nem kis meglepetést okozott, hogy élőben megjelent a gyerekek között Csipike és Kukucsi is. Fényképezkedhettek a két klasszikus Napsugár-szereplő, valamint az őket megalkotó Fodor Sándor író és Tenkeiné Rusz Livia rajzoló társaságában. A gyerekek nagy öröme a műsort Gryllus Vilmos koncertje zárta; a nézőtér egy emberként énekelt az előadóval.

Zsigmond Emese főszerkesztő nem csak a szerzőkre, olvasókra, hanem a pedagógusokra is gondolt. A tanító- és óvónőknek külön programot szervezett. Nekik magyarországi főiskolai tanárok tartottak módszertani előadást a Napsugár nevelő funkciójáról, oktatásban való felhasználhatóságáról.

A gyermeklap szellemiségéhez méltó volt a jubileumi ünnepségsorozat is, hisz mindenkihez szólt, akit valaha is kapcsolat fűzött hozzá, valamint a mai olvasók, szülők, nevelők számára is tartalmas és építő jellegű programokat nyújtott.

Az erdélyi gyermeksjajtóról viszont nem lehet anélkül beszélni, hogy meg ne említenénk a Benedek Elek alapította Cimborát. A lap 85 évvel ezelőtt, 1922 februárjában indult. Ez a lap alapozta meg a mindenkori magyar gyermeksjajtót, mindmáig követendő példa. Elek apó lapjáról Szatmárnémetiben emlékeztek meg az egykori Vécsey ház (ma Szépművészeti Múzeum) patinás falai között. Az áprilisi ünnepségen több előadás hangzott el a lap indulásáról, Benedek Elek főszerkesztői és gyermekirodalmi tevékenységéről. Ő volt az, aki hangsúlyozta

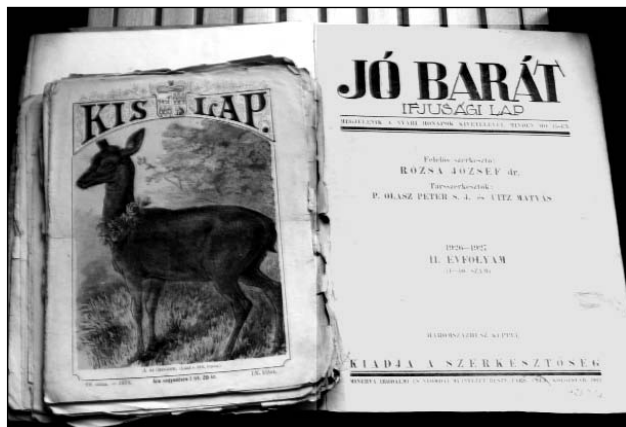
Csipike írójával, Fodor Sándorral és rajzolójával, Tekeiné Rusz Líviával

a jövő nemzedék kulturális nevelésének fontosságát. Ez az ünnepség azonban nem csak a Cimboráról szólt, hanem a gyermeksjajtó köré épült. Így előadás hangzott el Dsida Jenő publicisztikájáról, valamint Dsida Jóbarátban közölt ifjúkori verseiről is. Az előadások mellett fontos szerepet kapott a gyermeklapokból összeállított tárlat is, amelyen több ritkaságot is megtekinthettek az érdeklődők.

Mindegyik jubileumi ünnepséget interaktív beszélgetés követte, ahol a résztvevők (szerzők, szerkesztők, olvasók) megoszthatták egymással tapasztalataikat, emlékeiket felelevenítve és életben tartva így a gondolatot, hogy a gyermekeknek mindig hálas feladat írni, hiszen ők a legőszintébb kritikusok, és a jövő nemzedék nevelése a nemzet nevelése is egyben.

VÉGH M. BALÁZS

Kiállítás az egykori és mai gyereklapokból

Szekernyés Jánost kitüntették

Több emlékezetes és tragikus évforduló napján, 2006. október 23-án, Szekernyés János helytörténészt egyházi kitüntetésben részesítették. Az eseményre a Pacha Ágoston püspökről elnevezett utca 2. szám alatt lévő Egyházmegyei Ifjúsági Központ nagytermében került sor a temesi főesperesség őszi ülésén. Ezeken a rendezvényeken a főesperesség esperei és lelkipásztorai találkoznak, hogy számbavegyék az eltelt félév megvalósításait, és megbeszéljék a jövő félév tevékenységeit. Ez a találkozó rendkívüli módon kezdődött, ti. a rendezvény házigazdája, Dirschl Johann kanonok-főesperes meghívta Szekernyés János helytörténészt, hogy ismeresse könyvsorozatának egyik újabb példányát, a temesvári római katolikus székesegyházról szóló könyvét. Az egyórás ismertető során Szekernyés János nemcsak könyvét, hanem a város, a vár és maga a székesegyház történetét is bemutatta, a nála szokásos, rendkívül informált, bő ismeretanyaggal rendelkező, érdekes és értékes módon. A bemutatót követő kérdésekre is hasonló módon válaszolt. Legvégül a rendezvényt jelenlétével megtisztelő és a munkálatokat vezető Böcskei László általános helynök köszöntte meg az előadónak a kimerítő magyarázatokat, többéves munkásságát és értékes könyveit. Ekkor került sor a találkozó fénypontjára, amikor köszönete jeléül Böcskei László vikárius a püspökség, az egyház és a papság nevében a Szent Gellért emlékérmét nyújtotta át Szekernyés Jánosnak. Az emlékérem az egyházmegye megalakulásának 975 éves évfordulója alkalmából készült, és csakis jeles egyéniségeket tüntetnek ki vele, akik sokat tettek az egyházmegye ismertetése, fellenédése és gyarapítása érdekében. Érdekeséggé vált emléztetnünk meg, hogy Szekernyés János eddig négy temesvári templomnak, a Millenniumi, a Notre-Dame, a Szent György székesegyház és a Jézus Szíve erzsébetvárosi templom történelmi-ismertető monográfiáját írta és jelentette meg. Előkészületben van a temesvár-józsefvárosi templomról szóló köte-

te is. Ebből az alkalomból mutatjuk be Szekernyés János eddigi élet- és alkotói pályáját.

1941. szeptember 27-én született a Kolozs megyei Kajántó községben. Édesapja a második világháború végén, orosz fogságban odaveszett, özvegy édesanyja nevelte, aki a földműves munka mellett a kalotaszegi hímzések és szőttek avatott kezű készítője volt. Tőle örökölte a színek és formák iránti fogékonyságát és csodálatát. Középiskolai tanulmányait Kolozsváron az Ady Endre nevű viselő korábbi Református Kollégiumban végezte, egyetemi tanulmányait pedig a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Filológia karán, 1964-ben szerzett magyar nyelv és irodalom szakon diplomát. Az újságírás mesterességét Balogh Edgártól tanulta, államvizsga dolgozatát Szentimrei Jenő publicisztikájából írta, művészettörténetre pedig Virgil Vătăşianu professzor oktatta.

Pályája során mindkét szakképzés különleges szerephez jut. 1965-ben néhány hónapos nagyiratosi tanárkodás után a temesvári Szabad Szó újságírója lesz. Ekkor jegyzi el magát az irodalom- és helytörténeti kutatással is. Kötetbe gyűjti és bevezető tanulmánnyal látja el Markovits Rodion publicisztikai írásait (Páholyból. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1968). Megkezdí a képzőművészeti, színházi kritikai írásainak publikálását is a helyi és az országos sajtóban. Első képzőművészeti tárgyú könyve 1981-ben látott napvilágot a Kriterion Galéria sorozatban Jecza Péter szobrászművészről.

1968 és 1974 között a Bukarestben megjelenő Előre című napilap temesvári munkatársa, 1974-től 1991-ig pedig A Hét című tudományos-kulturális-társadalmi hetilapnál dolgozik, mint a nyugati régió tudósítója. 1991–92-ben a nagyváradi Erdélyi Napló temesvári szerkesztője. Ezután rövid ideig a Temesvári Csiky Gergely Színháznál dolgozik irodalmi titkárként, majd megbízott igazgatóként (1992–1993). 1993-ban az Agenda Sajtótröszt-höz szerződik, művészeti és művelődési cikkeket, tudósításokat ír

Szekernyés János

az Agenda hetilapban és az Agenda Zilei napilapban. 2005-ben nyugdíjba vonul. Azóta a Caritas és Egyház című katolikus lap főmunkatársa.

Újságírói munkájával párhuzamosan termékeny irodalmi és helytörténeti kutatásokat folytat. Megjelent kötetei: Károly Sándor: Mosolygó esztendő – Kalandos évek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1984; Endre Károly: Örök megújulás. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1988; Temesvár kövei – Krétarajzok a Józsefvárosból. Mirton Könyvkiadó, Temesvár, 1999; Temesvár református-sága. Mirton Könyvkiadó, Temesvár, 2000.

Igazi könyvsiker Temesvár első városi főépítészéről, Székely Lászlóról írt háromnyelvű tanulmánya és az azt kiegészítő album, amely a Temesvári Magyar Nőszövetség gondozásában jelent meg 2002-ben az Erdélyi Híradó Könyvkiadónál Kolozsváron.

A 2000-es évek elején indította (az első könyv kivételével) Boér Jenő, a Caritas és Egyház című lap főszerkesztőjének ügyintézésével a temesvári templomok építéstörténetét és művészeti leírását tartalmazó könyvek sorozatát: a Temesvári Millenniumi templom (2001), Notre-Dame zárda és templom (2002), A Temesvári Szent György Székesegyház (2005), A temesvár-erzsébetvárosi Jézus Szíve-templom (2006). Valamennyi könyv előbb folytatásban a Caritas és Egyház című újságban jelent meg.

2003-ban újabb tanulmányt írt Jecza Péter szobrászművészetéről

(Jecza Péter. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely). Jancsó Árpád mérnökkel kiadták Maderspach Károly hídépítő és kohómérnök-ről a Maderspach című könyvet (Art Press Könyvkiadó, Temesvár, 2004).

Az utóbbi évek irodalomtörténeti kutatásainak egyik szép eredménye: „Az igaz élet a legszebb imádság”. Szabolcskától – Szabolcskáról című könyv (Aprilia Print Kiadó, 2005).

Évtizedek óta tartó Bartók-kutatásai eredményeit Bartók Béla és a Bánság című könyvében összegzi. A könyv a Solness Könyvkiadónál jelent meg 2006-ban.

Helytörténeti kutatásaiból évekig szerkesztette a Temesvári séták sorozatot (indokolatlan beszüntetéséig) a helyi rádió magyar nyelvű adásában, a Heti Új Szóban pedig 1994-től kéthetenkénti rendszerességgel közöl írásokat a város múltjáról Temesvár kövei összefoglaló rovatcím alatt; immár 350. folytatáshoz közelít.

2002-ben a Romániai Képzőművészek Szövetségének helyi szervezete elnökévé választotta. 2006-ban újabb négy évre szavaztak bizalmat neki. Eredményes kutatómunkájáért a református egyház a Pro Ecclesia-díjjal jutalmazta, a régió művelődési életé-

ben betöltött szerepéért a Pro Cultura Timisiensis jutalmat kapta, a műkritikusi, művészeti írói munkásságáért valamint a képzőművészek szövetségében végzett tevékenységéért a Román Köztársaság Kulturális Érdemrendje tisztí fokozatával tüntették ki. Ehhez járul a 2006-os év végén a Szent Gellért emlékérem, amelyet a Katolikus Egyház adományozott neki.

Kívánunk Szekernyés Jánosnak sokoldalú tevékenységéhez erőt, egészséget és további sok sikert!

BOÉR JENŐ

Marosvécsi panteon

Marosi Ildikó könyvének (Az Erdélyi Helikon képeskönyve) megjelenése ismétetlen és méltán fordítja az erdélyi irodalom ismerőinek és tisztelőinek figyelmét az egyetemes magyar szellemi élet e legendás fejezete felé, Erdély felé, mely a többi elszakított országrészhez hasonlóan viszonylag rövid idő alatt teremtette meg a maga sajátos, de az egyetemes magyar irodalomhoz tartozást mindenkor felvállaló irodalmi életét.

1944-et követően a két háború közti időszak irodalmi termése csak részben vált hozzáférhetővé. Ami nem illett a szocreál irodalmi kánonjába, azt elhallgatták, indexre tették. Az ötvenes évek közepén a kolozsvári Utunkban közölt Nézzünk hát szembe vita fölkeltette/ráirányította az érdeklődést az akkor még elhallgatott írók munkásságára – a durva elutasítással még inkább, mintha elfogadták volna. A tagadók táborának hatalmi helyzete, erőfölénye évekkel odázta el a vitatott művek kiadását. Kántor Lajos és Láng Gusztáv irodalomtörténete az újraértékelés kezdetét a Kritikai Kiskönyvtár 1962-es megindulásától datálja. A sorozat azonban nem teljesezhetett ki. A tágabb horizontot felölölő kibontakozás a Kismonográfiákhoz – előbb a bukaresti Ifjúsági Könyvkiadó, az Irodalmi Könyvkiadó, később pedig a kolozsvári Dacia Könyvkiadónak köszönhetően –, majd a bukaresti Irodalmi Könyvkiadó és a Kriterion Könyvkiadó Romániai Magyar Írók sorozatához kötődik. Ez utóbbiban már – nem egy ízben alaposan megrostált módon – olvashattuk Kuncz Aladár, Markovits Rodion, Dsida Jenő, Karácsony Benő műveit, kézbe vehettük Makkai Sándor, Reményik Sándor, Bánffy Miklós egy-egy könyvét. De Nyíró József, Wass Albert neve és munkássága továbbra is tabutéma maradt, s mint ilyen, csak a nagy könyvtárak zárt osztályain volt hozzáférhető.

Ehhez a folyamathoz kötődik a két világháború közti irodalmi lapok antológiájának megjelentetése. A hetvenes években, Kovács János szerkesztésében, a nagyváradi Magyar Szó és Tavasz 1919–1920, az aradi Genius – Új Genius 1924–1925, az ugyan-

csak aradi Periszkóp 1925–1926 antológia ismertette az indulás, az első próbálkozások irodalmi termését, a körük csoportosult írók munkásságát. E sorozatban, 1967-ben Méliusz József gondozásában adták ki a Korunk költészete, hat évre rá pedig, Szemlér Ferenc válogatásában, az Erdélyi Helikon költői című kötetet. A folytatás azonban elmaradt: a két erdélyi publikáció prózai és irodalomkritikai anyaga a későbbiekben sem jelent meg. E sorozatba illik a fordulat után napvilágot látott Erdélyi Fiatalok, majd a marosvásárhelyi Mentor Kiadónál 1998-ban megjelent Zord Idők 1919–1921, aztán ugyancsak a Kriterionnál a Napkelet (1920–1922), és a kolozsvári Vasárnap és Vasárnapi Újság (1921–1925) című antológia. Ugyancsak a korszak irodalmi megismerését szolgálta Gaál Gábor, Benedek Elek, Kuncz Aladár leveleinek közzététele.

E kép teljesebbé tételéhez járult hozzá a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István színművészeti főiskola rendezői tagozatán végzett Marosi Ildikó. Hosszú időn át újságíróként dolgozott a Művelődés, az Új Élet, A Hét című lapok szerkesztői közösségében. Írásai témáinak java része az erdélyi szellemi élet eseményeihez fűződtek. Kötetben megjelent munkái az irodalomtörténethez kötik nevét, azon belül is az elfeledett életművek, a forráskiadványok feltárásában alkotott maradandót, szerzett elévülhetetlen érdemeiket, amit a Bethlen Gábor Alapítvány 1994-ben Tamási Aron Díjjal, az erdélyi Kriterion Alapítvány pedig Kriterion-koszorúval ismert el (2005).

Marosi Ildikó irodalomtörténeti kutatómunkája indulására igen kedvező hatással volt az, hogy házassága révén a kiváló erdélyi író, Molter Károly családjába került – Marosi Barna író, újságíró felesége lett –, igen bensőséges kapcsolatba mindazokkal, akik a marosvásárhelyi vendégszerető házban az évtizedek során megfordultak. A Bolyai utcai tanári lakás e szempontból irodalomtörténeti zarándokhelynek is nevezhető. Ha erdélyi vagy magyarországi író arra vetődött, náluk mindenkor tiszteletét tette. Másik fontos momentum a indulásnak, hogy a Sütő

András vezette Új Élet című, kéthetente megjelenő folyóiratnál együtt dolgozhatott Kemény Jánossal, a marosvécsi Helikon-találkozók házigazdájával, a két háború közti erdélyi irodalmi és színházi élet bőkezű mecénásával.

Marosi Ildikó életét az irodalom szolgálatának szentelte. Indokolt tehát, hogy a 75. születésnapját töltött irodalomtörténésznek ne csak a most megjelent könyvről szóljunk, tekintsük át életművét, vegyük számba annak áldásos gyümölcseit.

A Domokos Géza vezette Kriterion Könyvkiadónál 1973-ban jelent meg A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája című kötet. A Tolnai Lajos által alapított írói közösség indulásától a megszűntetéséig terjedő évtizedek dokumentumait – levelek, iratok, adatok – tárta fel s tette hozzáférhetővé alapos filológiai kutató munkával. A Dávid Gyula által jegyzett magvas előszó, valamint a kötetben közölt 255 levél szemléletesen érzékelteti a társaság munkájának szellemi kisugárzását, marosvásárhelyen túlmutató jelentőségét az erdélyi magyar irodalmi életben. A függelék 58 dokumentuma a társaság belső életére vet fényt. Ha csupán ezeket tette volna közzé Marosi Ildikó, akkor is nagy szolgálatot tett volna az irodalomtudománynak. Azonban a száz oldalnyi jegyzetanyag mintegy megemeli az előbbieket jelentőségét, oly mélységekbe hatol, annyi háttér-információval gazdagítja az irodalomtörténetet, mely felbecsülhetetlen értékű.

A kötet kedvező fogadtatása buzdítja a feltáró munka folytatására, az erdélyi irodalomtörténet további fehér foltjai eltüntetésére. A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája (1924–1944) két kötetét ugyancsak a Kriterion adta ki 1979-ben. Marosi Ildikó rendkívül gazdag ismeretanyagra épülő bevezető tanulmánya méltó emléket állít a „hármass vállalkozás – az Erdélyi Szépmíves Céh létrehozása, a Helikon írói csoportosulás megszervezése, valamint az Erdélyi Helikon című folyóirat megindítása – a két világháború közötti erdélyi magyar szellemi élet csúcsteljesítményeként értékelhető. E három fórum felöleli az irodalmi kibontakozás széles spektrumát, vonzáskörében ott találjuk mindazokat, akik maradandó értékű, örökbecsű művekkel gazdagították a magyar irodalmat. A 400 dokumentum élénk tárja azt a hatalmas munkát, amelynek legfőbb mozgatói – Kós Károly, Kuncz Aladár, Kemény János, Makkai Sándor, Molter Károly, Bánffy Miklós, Kovács László, Tamási Áron és mások – végeztek a jó ügy szolgálatában. Oly székértábort toboroztak és tartottak egyben, amely nélkül az erdélyi szellemi élet elképzelhetetlen lenne. A kötetek függelékében közli az Erdélyi Helikon tagjainak névsorát, valamint a Vita Zsigmond által összeállított, az Erdélyi Szépmíves Céhnél 1925 és 1944 között sorozatban megjelentetett könyvek és egyéb kiadványok jegyzékét. A jegyzetek száma ugyancsak négyszáz, ám szinte mindenikben rendkívül sok információ rejlik. Sok évi gyűjtőmunka gyümölcse tárul elénk e kötetek lapjain. A szorgos, kitartó törekvés célját és hátterét világítják meg Marosi Ildikó igen elmélyült bevezető tanulmányában olvasható szavai: „Az utóbbi években egyre nagyobb jelentőséget kapott világszerte a dokumentumirodalom, arról viszont nemigen esik szó, hogy milyen önmagát megtagadó feladatot vállal a gyűjtő és közlő, akinek a végeredmény szempontjából kizárólag a precizitása, elfogu-

latlansága vagy a teljességre törekvése érdekes csupán. Számomra mindvégig örömteljes volt ez, a mások munkájának a felkutatása. Úgy érzem, hogy én is csak a »közvetítő nemzedékhez« tartozom, hiszen személyesen ismerhettem azokat az embereket, írókat, művészeket, akik a romániai magyar irodalom alapjait megvetették, és a sors szerencsés játéka folytán igen sokukhoz valóban közel is kerültem.”

A nagyon fontos forráskiadványok közlése a Molter Károly levelezését felölelő kötetekkel – az első (1914–1926) 1995-ben, a második (1927–1932) 2001-ben – folytatódott, s remélhetőleg mihamar kiteljesedik. Marosi Ildikónak köszönhetjük a kolozsvári Polis Kiadónál megjelent Bánffy Miklós estéje című kötetet is, amely a neves erdélyi író saját, illetve a hozzá intézett, 1944 szeptember és 1949 decembere közötti keltezésű leveleket, valamint felesége, Várad Aranka 1944 és 1952 között írt naplórészleteit tartalmazza. Talán mondanunk sem kell, hogy e dokumentumokat ezúttal is nagyon bő jegyzetanyag kíséri.

E témaközelség, az erdélyi irodalom kimeríthetetlen kincsesbányája feltárása gyümölcseként születtek további könyvei is: Balázs Ferenc meséinek a közzététele, 1973-ban, a két világháború közötti erdélyi előadó-művészet nagyszónya, Tessitori Nóra személyiségének bemutatása (1986), a Dsida Jenő leveleiből, prózájából, publicisztikájából válogatott kötet (1992).

A művelődési lapok munkatársaként kereste fel az erdélyi irodalom még élő személyiségeit, készített interjút velük. Az 1974-ben könyv alakban is megjelent húsz íróportré – Közelképek – a tanúk hiteles megszólaltatásával teszi élővé, Erdélyi Lajos csodálatos fotóival hozza testközelbe azokat az alkotókat, akik évtizedekkel előbb maguk is cselekvő részesei voltak a két háború közötti irodalmi életnek.

Tíz évvel ezelőtt indult Marosi Ildikó és a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó együttműködése. Az említett kiadónál megjelent kötetek mindeike az erdélyi irodalom tárgyköréhez tartozik: a Bonchidai Prospero Bánffy Miklósról, a Hittel a mélységek felett Olosz Lajosról, A fedélzetközi utas elsüllyedt világa Ligeti Ernőről, az Úz Bence esetei Nyíró Józseféről, a Versailles-i repkény a Helikon-találkozók házigazdáiról, Kemény Jánosról és feleségéről, az Emlékpórá pedig Harag Györgyről rajzol hiteles képet. Irodalomtörténeti áttekintés, dokumentumok, kortársak vallomásai teljesítik ki a válasszott portrékat.

Ennek az együttműködésnek a szülötte Az Erdélyi Helikon képeskönyve című, remek nyomdai kivitelezésben piacra került kötet, amelyet a 2005-ös marosvásárhelyi nemzetközi könyvvásár Szép könyvek versenyén a Románia Magyar Könyves Céh II. díjjal tüntetett ki. Mind tartalmában, mind kivitelezésében megérdemelte. A kötet domináns alkotóeleme a fotó, amelyeket Marosi Ildikó különböző intézményekből és magángyűjteményekből kölcsönzött. Szándéka nem valósulhatott meg hiánytalanul. Bevezető sorai-
ban a teljesség lehetetlenségére hivatkozik. Okkal! De ki tehet a történelem barbár, ostoba pusztításairól, dokumentumoknak, irodalmi ereklyéknek az üldöztetések miatti, a félelemből fakadó megsemmisítésekről?! A témában olyannyira elmélyült irodalomtörténész mindenkinél jobban tudja, mily nagyok a veszteségeink, mily nagy a szellemi kár, amelyet nemzedékek szenvedtek, viseltek el. Míg a kötet

összeállítója a félig telt pohárban a félig üres pohárra gondol, az olvasó, az erdélyi irodalom rajongói nem a hiányzó részt, hanem a benne levő „bort” méltányolják. Nekünk ez is égi csoda, mennyei ajándék, ez is hatalmas nyereség. Ösztönösen érezzük, hogy Marosi Ildikó gyűjtőmunkája nélkül ennyi sem lenne a mienk.

E könyv segítségével mi is számba vehetjük az előzményeket, betekinthetünk az események hátterébe, megismerhetjük a fotókról ránk tekintő személyiségeket, kiknek arcvonásait épp e fotók idézik fel, őrzik meg számunkra. Akiket eddig jobbára csak írsaikból ismerhettünk, most visszamosolyognak ránk, beavatnak életük, közösségi összetartozásuk szegmumaiba, oly titkokba, melyekről a betűk sosem vallhatnak, legalábbis vizuálisan nem. A kötet szerzője, gyűjtője, közreadója ezúttal is igyekszik a háttérben maradni: kortársak műveiből, újságcikkekből, megemlékezésekből ollózott szövegekkel egészíti ki a képeket, ezzel is segítve olvasóit, nézőit, hogy emlékezetükbe véssék a látottakat. Feltűnnek előttünk a helikoni helyszínek, a hazai és külföldi

rendezvények. A kortárs művészek által készített portrék úgyszintén a kötet hitelességét, művészségét húzzák alá.

E csodálatos kiadvány – s mind a többi – nyújtotta szellemi élményt szeretnénk volna megosztani az olvasókkal, azt a megbecsüléssel elegy csodálatot, amelyet Marosi Ildikó ébresztett bennünk. Az érték-közvetítés szándéka indított arra, hogy az olvasókkal is megismertessük azt a személyiséget, aki e köteteket megálmodta, megalkotta, kezünkbe adta. A képeskönyv méltatása így kerekedett a hetvenöt éves alkotó munkásságának ismertetésévé. Minden eddigi kötete megannyi szegletkő, tájékozódási magaslát, megkerülhetetlen, nélkülözhetetlen filológiai adatbázis mindazoknak, akik szomjas érdeklődéssel kívánnak az erdélyi szellemi forrásokhoz eljutni, értékeit megismerni, azokból hitet s erőt meríteni.

Köszöntjük az alkotót, méltassuk tisztelettel a művet, amelyet az elmúlt évtizedek alatt felépített, kívánjunk jó egészséget, erőt a folytatáshoz!

MÁRIÁS JÓZSEF

Kettős Keresztes Zoltán-évforduló

Tulajdonképpen rendhagyó módon, fordított sorrendben kell kezdenünk, noha a két történet között lényeges különbségek vannak; engedjétek meg tehát, hogy előbb a gyászjelentést idézzük a kolozsvári Szabadság 1996. nov. 7-i számából. „Mély fájdalommal tudatjuk, hogy a szeretett férj, apa, nagypapa, testvér, sógor, keresztapa, rokon, jó barát és szomszéd Keresztes Zoltán életének 66. évében, hosszú szenvedés után, csendesen elhunyt [november 3-án]. Temetése november 7-én, csütörtökön, 15 órakor lesz a Házsongárdi temető kápolnájából. A Gyászoló család.”

Sajog a szívünk most is, tíz esztendő múltán, hiszen még csak karácsony előtt két nappal töltötte volna be 77. életévét, és lám immár tíz esztendeje is elmúlt, hogy nincs közöttünk szeretve tisztelt kedves barátunk, a nagyra becsült rejtvénykészítő és sokoldalú bibliofil könyves ember.

A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon II. kötetében 1991-ben róla fogalmazott szócikk summáját ereje teljében volt: „K. Z. (Gyulafehérvár, 1929. dec. 23.) – köztársasági, bibliográfus, szerkesztő. [...] A kolozsvári Zágoni Mikes Kelemen Főgimnáziumban (ma Báthory István Gimnázium) érettségizett (1948), a Bolyai Tudományegyetem jogi és közgazdasági karán szerzett közgazdász diplomát (1953). Munkás a kolozsvári Viktória kötöttárugyárban, a kolozsvári Rádióstúdiónál szerkesztő és riporter (1951–1958). Gyímes, Avas, Kalotaszeg vidékét mutatta be, majd a Kolozsvári Könyvterjesztő Központ tisztviselője lett.

Első írását az Igazság közölte (1949); riporterként az Ismerjük meg hazánkat című sorozatot gondozta. A Korunk munkatársaként Emlékezés kolozsvári önkéntesekre címmel a Tudor Vladimirescu Hadosztály Csehszlovákiában elesett hőseiről, köztük Czel-ler Lajos kolozsvári ifjómunkásról írt, s A szirénák

Kolozsvárt is megszólaltak címen (1966/2) az 1933-as sztrájk részvevőivel idézti fel a megmozdulás helyi emlékeit. Az Ifjómunkás, Igazság, Utunk, Dolgozó Nő, Új Élet keresztretvény-készítője. Rejtvényei közt igen sok az irodalmi tárgyú. Szabadegyetemi és rádióelőadásokban ez erdélyi örömeinek történetével foglalkozik”, sőt önálló kötetben is megvalósítja gyönyörű, világoskék vászonba kötött gépiratban, kiegészítve a Keresztes családfával. És milyen szépen aranyozott a kötet! Sugárzik kívülről is, hogy szerzője nagy szeretettel foglalkozott ezzel a témával (is!). Ám bűn volna D. Szabó Lajos kéthasábos írását nem említeni meg az Ifjómunkás 1971 évi legelső számából: Hogyan lett belőlem rejtvénykészítő. Talán akkor járunk el a leghelyesebben, ha az egész cikket húzás-rövidítés nélkül újraközöljük.

GÁBOR DÉNES

Hogyan lett belőlem rejtvénykészítő?

Elmondja: Keresztes Zoltán

Azoknak, akik nem ismernék: Keresztes Zoltán eddig több mint 1000 keresztretvényt és több száz másfajta rejtvényt (képrejtvény, intarzia, szó- és számrejtvény, teszt, mini krimi stb.) szerzője. Jó néhány hazai magyar lap – köztük az Ifjómunkás – állandó munkatársa, számos nagysikerű rejtvénypályázat bábája. A nemrég lezajlott Ifjómunkás-rejtvénypályázatnak is ő volt az egyik agytrösztje.

– Szenvédélyes rejtvényfejtő voltam. (Ma is az vagyok!) Majd megpróbáltam magam is rejtvényt készíteni. Ez már nehezebben ment. Hónapokig egyebet sem tettem, mint rejtvényelméleti könyveket olvastam. Legtöbbet Grätzer Józseftől, a rejtvénykészítők koronázatlan királyától tanultam, őt tartom mes-

teremnek. A saját készítésű rejtvényeket először a magam bőrén próbáltam ki. Eleinte nem sok derűs pillanatot szereztek! Aztán 1958-ban, a Dolgozó Nő egyik számában megjelent az első keresztrejtvényem. Azóta is első számú szenvedélyem a rejtvénykészítés. Persze, szabadidőmben, munka után. Ami időm még ezután marad, azt olvasással, tájékozódással töltöm.

– Mihez kell értenie a rejtvénykészítőnek?

– Az ábécétől az úrhajózásig mindenhez! Vagyis legyen alapos felkészültsége. És sohasem elég a már megszerzett ismeretanyag. Naponta lépést kell tartania a világ minden tájáról érkező számtalan információval, hitelesen-alaposan rögzítenie azt, ami elengedhetetlenül szükséges a Játékhoz. Csak így lesz még színesebb, változatosabb, gazdagabb a játék tematikája.

– Mit tartasz a legfontosabbnak a játékban?

– Hogy a rejtvénykészítő mindig fair legyen! Az etikus magatartás szerintem: a pontosság, az alaposág, a hitelesség. Nem elég az emlékezőtehetség bravúrja: egyes adatok és kifejezések ellenőrzését még akkor is elvégzem, ha már-már százszázalékosan biztos vagyok a dologban. A megfejtő tévedhet – én nem!

– Milyen a jó rejtvény?

– 25–30 típusú fejtörőt művelek. Elképzelhető, milyen fontos ezeket mindig úgy elkészíteni, hogy a megfejtő kihívásnak is vegye a játékot, és rögtön belemenjen a szellemi tornába. A fejtő hamarabb felveszi a kesztyűt ott, ahol a logika, a játékoság, az ismeretek szellemes-fordulatos előugratásával, céltudatosan felcsigázzák az érdeklődését. Így bővül, gyarapodik ismereteink tárháza. Jelen pillanatban rejtvénykötetem összeállításán dolgozom – úgy érzem, ebben mindent megkapnak az érdeklődők, ami a műfajban érdekes és szórakoztató.

– Úgy tudom, hogy már tanítványaid is vannak...

– Az Ifjúmunkás rejtvenypályázatát többen dolgoztuk ki; örömmel nyugtáztam, hogy – ha lehet ezt így mondani: tanítványaim soraiban máris biztosítva van a rejtvénykészítő utánpótlás. Merem állítani, ha valamelyik megfelelő anyagi alappal rendelkező élelmes lap erre kapható volna, havonta vagy kéthavonta ki lehetne adni egy színvonalas fejtörő füzetet. Az a tehetséges, 3-4 tagú kis csoport, amelyről szóltam, nagyon hamar bedolgozná magát ebbe a szép munkába, játékba. És most ne haragudj, estig le kell adnom az előttem fekvő rejtvenyt – szóval, érted?

Lejegyezte D. SZABÓ LAJOS

A 30 éves kolozsvári táncházról

Az alábbiakban további rövidített és szerkesztett részeket közlünk a Tranzit Házban 2007. február 17-én zajló, A kolozsvári/erdélyi táncház múltja, jelene és jövője címmel megrendezett kerekasztal-beszélgetésből. Első részét lásd a márciusi számban.

SZÉKELY LEVENTE: Van-e annyira erős közösség például ma Kolozsváron, hogy fönnt tudjon tartani egy táncházat? Hogy finanszírozni tudja, hogy hátteret adjon hozzá?

PÁVAI ISTVÁN: Igen, én visszatérnék erre most. Hadd mondjam el azt a példát, hogy az 1930-as években a Cílika cigánymuzsikus dinasztia Türebén élt. S a bogártelkiek kalákában építettek egy kis házat, áthívtak néhány zenészt, és attól kezdve megfizették őket, azért, hogy legyen zenészüik. És soha föl nem merült az a kérdés, azt hiszem egyik faluban sem, hogy például ha Budapestről küldenek valami pénzt, akkor szombaton lesz bál, mondjuk Méréban, ha nem küldenek pénzt, akkor nem lesz bál Méréban. Tehát ez nem így működik, egy közösségnek kell annyit érjen a saját szórakozása, hogy azt ő megfizeti és azt ő megoldja. A probléma inkább az, s ebben egyetértettünk, hogy ez a közösség nem áll össze a városban. Kikből álljon az ilyen közösség? Ugye a városokban a legerősebb közösségek azok az iskolai osztályközösségek, amelyek az érettségi után szétterjednek és utána tízévenként találkoznak – azért van olyan nagy boldogság, hogy találkozunk, mert valami emléke van annak, hogy akkor nagyon

30 ÉVES

A KOLOZSVÁRI TÁNCHÁZ

Tranzit Ház 2007. február 17., szombat
Malom / Barițiu utca 16. szám

11:00 órától Palocsay Kata játszóháza és aprók tánc, ezzel párhuzamosan megtekinthető a 30 éves kolozsvári táncházról szóló fényképkiallítás

12:00 órától kerekasztal-beszélgetés a média nyilvánossága előtt a Tranzit Ház emeleti kávézójában: A kolozsvári /erdélyi táncház múltjáról, jelenéről és jövőjéről, a beszélgetést Pávai István irányítja

18:00 órától népzenei koncert a Bodzafa, az Ördögszekér, a Regösök, a Tarisznyás, az Úszitűrű és a Tüske zenekar, valamint régi táncok és táncoktatók részvételével

20:00 órától tánc, az ünnepelt zenekarok mellett meghívott Cziliika Gyula és zenekara Kalotaszegről és a magyarlapádi Pirospántlikás együttes

összetartoztunk, és a találkozó után megint szétszédünk, mert ezerfele vagyunk a világban. Tehát ez az egyik probléma: azokat a mechanizmusokat kellene megkeresni, amelyek által ösztönözni lehet a közösségek létrejöttét és fenntartását, de nem úgy,

Kostyák Attila muzsikál a Házsongárdbeli megemlékezésen

Kerekasztal-beszélgetés

hogy ez valamiféle kényszerű dolog legyen, tehát nem úgy finanszírozni, hogy „Gyere, megfizetlek, hogy szórakozzál!” A Székely Levente által említett népi együttesek közösségépítő tevékenységével kapcsolatban: a népi együtteseken keresztül terjed leginkább, de ez egy nagyon kétélű vagy kérdéses dolog, hogy odajut-e el? Hiszen Kacsó András, felsősófalvi származású koreográfus az ötvenes évektől egészen haláláig, a nyolcvanas évekig Udvarhelyen a különböző üzemekben táncsoportokat irányított, s a keze alatt átment lehet, hogy több, mint ezer, de mindenképpen több száz fiatal, akik megtanulták a sóvidéki táncokat. Más kérdés, hogy ők vajon szórakoztak-e ezzel, amikor házibuli volt? Tehát itt van az áttörés a táncház esetében, hogy mi meg már ezzel akarunk szórakozni. Színpadon is ezt táncoljuk, de ha leszállunk a színpadról, akkor is tudunk ezzel szórakozni. Tehát itt ennyi az előrelépés ebben. De azt, hogy önmagában a népi táncot vagy népzenet terjesszük, azt eddig is, régebben is csinálták. A kórusmozgalomban is így képzeltek annak idején, amikor én Kolozsvárra kerültem. Van egy fénykép, ahol Tötszegi András Cucussal és Jagamas Jánossal vagyunk együtt lefényképezve. Cucus, mint fiatal mérai leány a kórusban, én mint Jagamas tanítványa, és ott volt Szép Gyula is, mint akiket Jagamas kivitt Méréba, hogy tanítsuk a helyieket kóruséneklésre. És ennek része volt az is, hogy egyszólamú helyi népdalokat énekeljenek velünk együtt. Ez fontos volt abban az időben, de láthatjuk, hogy itt van egy funkcionális probléma. Mert a népdal nem arra termett, eredeti formájában, hogy kórusban énekeljék, vagy hogy kamarazeneként eljátsszák, hanem arra, hogy az emberek közösségi lelki szükségletét kielégítse, és hogy együtt énekelve jól érezzék magukat az emberek. Ezt a kórus nem tudta megoldani, pedig óriási munka megtanítani azt a rengeteg népdalt a sok kórusnak, aztán azok úgyis továbblépnek, és jön az újabb generáció, akik nem biztos, hogy ezt akarják, illetve csak azért akarják, mert elmagyarázzák nekik, hogy nekünk az identitásunkhoz ez szükséges, hogy márpedig magyar népdalt énekeljünk. Én ezt egy holt identitásnak vélem, mert nincs az a belső kényszer, tehát az, hogy én fiatalként ezt akarom. Mint ahogy régen egy fiatal alig várta, hogy konfirmálhasson és bekerülhessen a táncházba, és ugyanazt csinálhassa, amit a nagyobbak. Ma az van, amit Levente mondott, hogy egy fiatal azt akarja, hogy ne azt csinálja, amit az eggyel nagyobbak, nem az öregek, hanem, mit tudom, a tizenévesek ma nem azt a fajta rockze-

nét szeretik, mint a huszonévesek, és lenézik őket, öregeknek tartják, hogy ők nem ismerik ezeket a legújabb irányzatokat. Tehát a divatkultúrának ez az állandóan változó forgataga, ez elsöpör mindent, akár önmagát is.

POZSONY FERENC: Három gondolatot fűznék a beszélgetéshez, de először is üdvözlöm az erdélyi magyar táncházmozgalom aranycsapatát! Amikor bejöttem, éppen a népi kultúra és a nemzeti identitás kapcsolatáról beszéltek a kollégák. Nekem személyesen az a véleményem, hogy a népi kultúrának jóval kevesebb identitástermelő funkciója lehetséges, mint ahogy mi ezt forgalmaztuk. Szerintem a táncházmozgalomban a párkereső funkció jóval jelentősebb volt, mint a nemzeti identitást építő szerep. Második gondolatom az lenne, hogy – főleg 1990 után – az egész népi kultúra, táncházmozgalom, táncos-zenész folklór komercializálódott. És csak egy példát mondanék: a múlt héten, szombaton, Bogdánfalván voltam, a Szeret mellett, amikor meg akartam Kati nénit kérni arra, hogy azt a húsz évvel ezelőtti éneket énekelje el nekem újra, elővette a CD-jét: ha a háromszázezer lejt leteszem, megkapom! Tehát ez a jelenség érvényes szerintem táncoktatókra, zenészekre és így tovább. Itt, amikor megérkeztem arról is beszéltek, hogy mi is történt itt Kolozsvárt, hogy a Kalotaszeg és Mezőség érintkezési területén, ahol élő folklór van, még sincs működő táncház. Az előbb felsorolt tényezők mellett én úgy gondolom, hogy a személyközi kapcsolatok jelentőségére is fel kellene hívnom a figyelmet, tehát az emberek közötti viszonyok, taszítások szintén meghatározták azt, hogy Kolozsváron úgy állunk, ahogy állunk.

DEÁK GYULA: Felmerült az a kérdés, hogy hogyan is szerveződnek ma a táncházak. Pávai István azt mondja itt, ha jól értettem, hogy nem felülről kellene szervezni, hanem alulról kellene ez megszervezzék magát. Viszont szerintem ez nem jelenti azt, hogyha valaki felülről szervezi, akkor az rossz. Mert az is lehet, hogy ha felülről valaki ezt nem szervezi meg, akkor alulról soha nem fog megszerveződni. Én úgy gondolom: attól, mert Sepsiszentgyörgyön gondom van arra, hogy legyen helység, legyen zenekar, legyen házigazda, táncoktató, legyenek, akik oda járnak, s ez működik, anélkül, hogy valaki is tudná, hogy nekem ehhez közöm van, az jó. Meg lehet ezt úgy is csinálni, hogy úgy tűnjön: magától működik. És a nagyközösség ténylegesen nem tudja, hogy ennek van egy hátulról mozgató rugója, s nem is érde-

Kallós Zoltán énekel, kíséri Székely Levente, Sinkó András és Porzolt Antal

kes, hogy tudja. Szerintem az a lényeg, hogy működjön a dolog. És ez az, ami nagyon sok helyről hiányzik. Most, hogy Kolozsváron mi a probléma, nekem nem tisztem vitatni, de lehet, hogy annak, akinek esetleg tiszte, meg kellene szólaljon most, hogy kiderüljön, Kolozsváron miért nincs ma táncház. Azaz, hogy van a Heltai Alapítványnál, kéthetente talán, ezt sem tudom pontosan. De az biztos, hogy egy olyan városban, mint Kolozsvár, ahol ennek olyan hagyománya van, mint talán más városban sehol sem, odajussunk, hogy különböző okok, vagy emberi kapcsolatok, vagy nem tudom mi miatt ma nincsen táncház, ez nagyon szomorú dolog. És amit fontosnak tartok, hogy három nagyon jó amatőr táncgyűttesről tudok Kolozsváron, tehát nem létezik, hogy ne lenne táncházra igény! És még sincs táncház. Lehet, hogy valakiknek ezen el kellene gondolkodniuk, és megoldást kellene rá találjanak.

POZSONY FERENC: Itt meg kell említeni a professzionalizálódását is a népi kultúrának, a táncos, zenész népi kultúrának. Mert ez is valahol meghatározza annak módját, hogy jámbor halandók hogy élnek ezzel a kultúrával. Tehát a professzionalizálódás is kihat a táncházmozgalomra. És nálunk, Kolozsváron is lejátszódott ez.

PÁVAI ISTVÁN: Ezt így gondolom én is, hogy a professzionalizálódás negatívan is kihat, tehát van pozitív, de negatív hatása is. Én ezt látom a budapesti táncházakban is, hogy a színpadi táncosok egyrészt sokkal többféle táncrendet ismernek és sokkal nagyobb virtuozitással táncolnak. Abba most ne menjünk bele, hogy mennyire hiteles az, hogy nagyon sok ilyen tíz perces koreográfiában, vagy mondjuk egy legényes táncban az archívumokban tárolt összes táncfigurát letáncolják, hogy egy táncos akár több évtizedes gyűjtőmunka eredményét is eltáncolja. Martin György ezt vizsgálta, hogy Kalotaszegen egy legényes folyamatban hány pontot szoktak táncolni, és abban hogyan súlyozzák ezeket a figurákat, és persze nem így, ahogyan a színpadon látjuk. De pont emiatt, hogy sajnos ez a színpadon sem úgy történik, mint ahogyan eredetiben, azokat, akik nincsenek benne ebben a körbe, tehát ők maguk nem táncosok, vagy nem táncgyűttes tagjai, hát őket egy kicsit ez visszariasztja, hogy ők egyáltalán hogyan is merjenek fölállni táncolni? Még ha tud is valamit, néhány legényes figurát, már nem mer egy ilyen profi táncos után odaállni. És szintén emiatt aztán már olyan táncokat is rendelnek, amiket rajtuk kívül a táncházban senki sem ismer, csak hát a színpadi

A Bodzafa zenekar: Székely Levente, Papp István Gázsa, Kelemen László és Porzolt Antal

koreográfiában benne volt, tehát más vidékek táncait. Ennek egyrészt örülni lehetne, hogy nemcsak egy, két, három táncrend ismerős táncházainkban, de a való igazság az, hogy az sem működik, hogy például az összes erdélyi táncrend mindenhol jelen legyen. Korábban is volt bizonyos egyensúlyozás, hogy például a kolozsvári táncházban olyan táncokat táncoltak, amelyeket a csíkszeredai táncházban nem, és fordítva. Persze, voltak közösen ismert táncrendek is, de ez egyfajta tudatos dolog volt, például, hogy a széki tánc mindenhol meggyökeresedett, mert a kezdettől ezek kötötték össze, hogy ebből valójában valamifajta mozzgalom születhessen. Nem azért, mintha ez a mozzgalom valami nagy dolgot akart volna, de így tudták a táncházak egymást támogatni és segíteni. Mert abban a korábbi, Kacsó András féle néptánc-mozgalomban, az ötvenes, hatvanas években, mindenki a helyi, vagy az annak vélt táncokat, vagy a tanfolyamon tanult táncokat táncolta, és emiatt ők nem tudtak egymással sohasem együtt táncolni, egymással kommunikálni. Tehát a modernitásnak része az, és ez egyfajta globalizálódás, hogy a széki vagy a mezősegi táncot egy szombathelyi vagy egy csíkszeredai egyformán el tudja egy helyen táncolni. Tehát ezek még külön részproblémái ennek a kérdésnek. Én egyetértek Deák Gyussival, hogy a táncházak rendezésének más módja eddig sem volt, azt kellene elérni, hogy minél jobban megszervezzék, akik meg tudják szervezni ezeket a táncházakat. De, amit én Leventének mondtam, az arra vonatkozott, hogy meg kellene keresni azokat a mechanizmusokat, amelyeken keresztül rá lehetne bírni egy, már valamennyire formálódó közösséget az önszerveződésre. Tehát, ha bejönnek egy városi táncházba egymástól teljesen különböző fiatalok, akik csak azért vannak együtt, mert az egyik innen, a másik meg onnan jött, de mondjuk egy fakultáson vannak az egyetemen, és akkor ebből kezd formálódni egy közösség, akkor egy adott pillanatban valahogy át kellene adni a közösség kezébe a „hatalmat”. Mert ha nem, akkor úgy lesz, mint a demokráciával, hogy majd azt mondjuk, hogy persze a nép még nem érett meg arra, hogy a hatalmat a kezébe tegyék, de én, a „jó” király majd addig vezetem az országot, amíg a nép felnő, de így a nép sosem fog felnőni, mert én mindig jobban tudom, mint ők...

KOSTYÁK ATTILA: Hogy hogyan lehetne a táncháznak újabb virágzását elérni, persze oly módon, ahogyan az egykor nekünk fontos volt? Hát ez most már nem lehetséges. Mert az a fajta közösségi öntudat és

egymásrautaltság, ami miatt akkor Erdélyszerte működött a táncház, az most már enyhülni kezd, és nyilván, talán ez lenne a táncház iránti közömbösség másik oka, mindenkit lefoglal a pénzhajszó. Én úgy gondolom, hogy a táncházak hanyatlásának megállítása összefügg az iskolák és óvodák beszerzésével működő gyerektáncházak léteivel. Többnyire olyan szülők viszik ide gyerekeiket, akik ennek a kultúrának a befogadói, érzékenyek erre. Például, amikor gyerektáncházba muzsikálok, figyelem, hogy ki az a szülő, aki olyan gondolkodású, akinek fontos az, hogy az ő gyereke így tudjon szórakozni, ne csak a diszkóban, hanem valóban ismerje a hagyományos táncainknak alaplépéseit. Na most az, hogy harminc év után mi itt vagyunk, és erről beszélgetünk, nyilván egyfajta öröm, hogy megértük azt, hogy most már szabadon lehet táncházba járni, bárki vállaltatja identitását, és ezért nem fogják elvinni a szekuritátéra kihallgatni, hogy miért játszotta azt, hogy „Erdélyország az én hazám”, meg mit tudom én. Ez egy nagyon nagy dolog! Persze, kérdés, hogy vajon tényleg a kényszerű egymásrautaltságban rejlik a táncház iránti igény vagy sem. És egyetértek Gyuszival, hogy valóban, ezt ma már meg kell szervezni. Annak idején az öreg Kőnczei (Ádám) volt az egyik lelke ennek, (Kallós) Zoli bácsi volt a másik, akik mindig minden táncházban ott voltak. Ma is előttem van, ahogyan Kőnczei Ádám lobogtatta az újságot, hogy „Kedves fiatalok!”, s akkor mindenki nézett jobbra meg balra, hogy vajon most megint mit akar? És valamit mindig próbált, valamilyen irányba mindig terelt. És Kallósnak a jelenléte ugyanúgy lényeges volt: ha valaki népzenei anyagok iránt érdeklődött, tőle mindig értékes útbaigazításokat kapott. Fontos volt, hogy ezek az emberek vezették, vagy „manipulálták”, ha úgy tetszik tudatalattijukban ezt az egész mozgalmat, aminek mi itt részesei voltunk, és örömmel csináltuk. Hogy hogyan lehet ezt ma tovább csinálni, ez persze nagy kérdés. Szerintem meg kell keresni azokat a gócpontokat, óvoda, iskola, ami köré ezt lehet szervezni. Ma már én más megoldást nem látok! Mert az, hogy meghirdetem, hogy lesz most egy táncház, mit tudom én mikor, milyen dátummal, s ha az nincs megszervezve, oda nem fognak elmenni. Millió egy dolgot van! Ha azt mondom, hogy lesznek ott olyanok, akikkel tényleg te már régen nem találkoztál, s milyen jó volna találkozni, akkor elmegyek. Talán. De nem biztos. A másik, hogy zenészek kellene, ez lényeges. Mert úgy kezdődött, hogy először muzsikáltunk. Akkor jött az, hogy jó-jó, hát ha már tudunk muzsikálni, akkor hadd lám, táncolni tudnak-e rá? Tudtak! És akkor utána bejöttek a székiek, akik látták, hogy hoppá, hát ezek ugyanazt húzzák, mint otthon a másik. Tehát zenész, zenész, zenész, zenész. Annak idején, amikor például Ádám bácsi meghalt, nem volt Kolozsváron primás, csak én. Én kellett játsszak a temetésen, mert már akkor mindenki vagy katona volt, vagy elkerült Kolozsvárról. Úgyhogy ez is egy szomorú aktualitás, annak idején írtam egy tanulmányt arról, hogy hogyan kellene elkezdenni a primáskodást, ez már egy kicsit idejét múlta, már sokkal többen foglalkoznak ezzel. Viszont most is aktuális. Tehát itt Erdélyben, úgy ahogy mondta Pávai Pista, nincsen ilyenfajta iskola, és ezért ugyanazt az utat járja mindenki, hogy próbál amatőr és egyéni módon közeledni a népi muzsikáláshoz...

BARDOZ SÁNDOR: Hát szerintem vannak Kolozsváron zenészek, csak össze kell szedni őket, nem hi-

szem, hogy azon múlna a kolozsvári táncháznak a működése és a léte, hogy nincsenek zenészek. Nem. Egyetértek Deák Gyuszival, hogy most már a táncházat valakinek meg kell szerveznie. Már alulról szerveződő táncházat nem lehet elképzelni, ilyen nincs. Az buli!

PÁVAI ISTVÁN: De falun ilyen volt!

BARDOZ SÁNDOR: Hát jó. De az most is van, hogy engem meghívna egy buliba, azt mondják: „Te, volna egy születésnap, eljössztek muzsikálni?” És elmegyünk muzsikálni. De az buli! Tényleg, tehát azt hiszem, hogy a táncházat szervezni kell. És a megszólított jogán is, mert mondtátok, hogy a kolozsváriak nem beszélnek, például megkérném Csongort, hogy mondja el, milyen problémákkal küszködött akkor, amikor több éven keresztül szervezték a táncházat, itt, a Transzít Házban. Mert volt olyan időszak is, amikor bejöttünk, muzsikáltunk egy órát, és egy óra tízperc után letettük a hangszert, azt mondtuk, hogy nem muzsikálunk többet, mert két ember lézengett a táncházban.

KŐNCZEI CSONGOR: Hát a helyzet a következő: a táncházhoz tényleg elsősorban egy zenekar kell. Mi akkor kezdtünk itt a Transzít Házban táncházat szervezni 2000-ben, amikor lett egy megfelelő terem és kinevelődött egy olyan zenekar (akkor a Zurboló Zenekar, jelenleg a Tüske együttes), amelyik heti rendszerességgel tudott táncházat muzsikálni. Mert Bardocz Sanyiék itt vannak Kolozsváron, de elfoglalt emberek, ezért nem mindig tudnak eljönni. Tehát, amikor lett egy állandó zenekar, akkor lett rendszeres táncház, s amikor ez az állandó zenekar azt mondta ezelőtt két évvel, hogy most már nem állandó zenekar, akkor megszűnt itt a táncház. Ez ilyen egyszerű.

SZÉKELY LEVENTE: Próbálkoztatok esetleg zeneiskolás gyerekeket verbuválni?

KŐNCZEI CSONGOR: Ugyanazokkal a problémákkal szembesülünk, mint a ti időtökben. Egyrészt a tanárok ezt a műfajt nem élvezik, sőt, tiltják is, mert rontja a technikát stb., másrészt a szülők közül mindenki azt hiszi, hogy legalább egy Paganini lesz a gyerekéből, tehát ne próbálkozzon hangszeres népzenevel! Amúgy pedig csak zeneiskolásokból alakult a már említett Tüske zenekar is, s alakul – immár harmadik nekifutásként – az a gyerekzenekarunk, amelyik most itt, lent a teremben gyerektáncházat muzsikál.

SZÉKELY LEVENTE: És senki nem próbálkozott azazal, hogy népzeneiskolák?

KŐNCZEI CSONGOR: Mi például a Bogács és Zurboló együttesek mellett minden évben meghirdetjük, hogy szeretettel várjuk azokat, akik hangszeres népzenet szeretnének tanulni, muzsikálni, jöjjenek, de nemigen jelentkeznek. Az én tapasztalatom, legalábbis az általam toborzott zenekarok ezt mutatják, hogy általában azok kezdenek el népzenei játszani, akik valamiféleképpen családirag kapcsolódnak a táncházhoz, tehát régi táncházak gyerekei.

SINKÓ ANDRÁS: Én huszonöt éve dolgozom a marosvásárhelyi Zeneiskolában. Mivel nem létezik népzenei oktatás, ezért én a saját tanítványaimmal próbálkozom, első osztálytól szoktatom őket a népzene-re, s megpróbálok kicsi bandákat összeállítani. Van amikor megy, van amikor nem megy. A baj az, hogy én is egyedül vagyok. Úgyhogy tényleg meg kellene szervezni intézményesen a dolgot, mert különben...

A fényképeket TÖRÖK ZOLTÁN készítette.

Néhány gondolat a zagyvaság térnyerése ellen

Tájékozatlannak lenni ugyan nem egy jó állapot, de tájékozódással korrigálható. Az ambíció önmagában még nem érték, de adott helyzetekben igen pozitív emberi tulajdonság. Mint ahogy a nemes célok, eszmék iránti elfogultság is lehet egy ügy melletti feltétel nélküli kiállás természetes velejárója, ugyanakkor könnyen lehet az intolerancia melegágya. De amikor e tulajdonságok egyszerre jelentkeznek, sőt az ambiciózus tájékozatlanság elfogult véleményei írásban is teret nyernek, akkor bizony zagyvaságok születnek.

Folyó év februárjában az első erdélyi táncház indulásának harmincadik évfordulóját ünnepeltük a kolozsvári Tranzit Házban. Az esemény előtti nap, kora reggel csörög a telefon: olvastam-e, hogy mi jelent meg az egyik országos napilapunk hasábjain? Hogy nincs mit ünnepelni! A felháborodott, amolyan osztálytalálkozóra érkező mindenkori kolozsvári táncházasok értetlenül, megrökönyödve kérdezték, hogy mi, s főleg ki? Provokáció? Nem. Elolvassa az inkriminált írást nyugodtan kijelenthetjük, hogy csak botorság, elfogult, részlehhajló zagyvaság. Szervezői minőségemben – nem akarván az ünnep jó hangulatát megzavarni – úgy döntöttem, döntöttünk, hogy nem reagálunk erre a cikkre, mert nem érdemes. (Csak megmosolyogtuk a szerző tudathasadásos helyzetét: annak ellenére, hogy azt írt, amit írt, hajnalig együtt ünnepelt velünk...) Arra sem reagáltam, amit később, összefoglaló tudósításként az esemény kerekasztal-beszélgetéséről közölt, mivel nyilvánvalóvá vált, hogy az ott elhangzottakból semmit, de semmit nem értett meg. És lehet-e vitatkozni tájékozatlan és ráadásul elfogult emberekkel? Lehet, de nem érdemes. Viszont, amikor a Művelődés márciusi számában közlésre bocsátottam az említett kerekasztal-beszélgetés rövidített és szerkesztett változatának első részét, meglepve (s kissé furcsállva) tapasztaltam, hogy a folyóirat szerkesztői is teret nyújtottak a szóban forgó szerző zagyvaságainak! (Stanik Bence: *Évfordulós gondolatok*. Művelődés, LX. évf., 3. szám, 2007: 30–31.) S mivel ez a zagyva már személyesen érinti mind az én, mind a mindenkori kolozsvári táncházszervezők munkáját, kénytelen-kelletlen vitába bocsátkozom, noha tudom, hogy hiába...

Van tehát egy fiatalember, aki jelenleg a kolozsvári egyetemen újságírást tanul, és emellett lelkes néptáncos és táncházas. E kettős minőségéből kifolyólag jogosultnak érzi magát, hogy néptáncos, táncházas témákban publikáljon. Hogy – finoman fogalmazva – igen hiányos, felületes a néptáncos, táncházas szakirodalmi ismerete, ez irányú szakmai felkészültsége? Hogy a jó sajtósra jellemző nyitottság és részletes dokumentálódás helyett részlehhajló megjegyzésekkel próbálja prekoncepcióit igazolni? Ugyan már, támogatói ilyen kicsiségekre nem adnak, írjon, ha lehet minél merészebbeket, mert így születik az ifjú titán, az „ezt is jól megmondta” szerző. (Igen, ez is egy lehetséges út, csak ennek az útnak a neve: dilettantizmus...) Nos, a fiatalember gondo-

latmenetét röviden a következőképpen összegezhetnénk: mit ünnepeltek ezek az egybegyűlt mindenkori kolozsvári táncházasok, miért jöttek el (akár külföldről is) találkozni és mulatni, ha jelenleg Kolozsváron nem működik heti rendszerességgel táncház? Miért emlékeztünk és gondolkodtunk közösen, egy kerekasztal-beszélgetés keretében a kolozsvári táncház múltjáról, jelenéről és jövőjéről, ha „semmiel sem kerültünk közelebb a kolozsvári táncház újraélesztéséhez, még elméleti szinten sem”? De mielőtt részletes szövegelemzésbe bocsátkoznánk, lássuk csak – egy kissé közelebből – azt az elméleti szintet!

A hagyományos népi kultúrában a táncház a spontán tánc kedvet szolgáló, kötetlen formájú közösségi táncalkalmat jelenti, s mint ilyen, a kulturális összetevőkön túl a falusi ifjúság közösségi önszerveződésének egyik megnyilvánulása. Kiemelném a „közösségi önszerveződés” fogalmát, hiszen a táncháznak ezt az alapvető sajátosságát a városi táncházak már nem tudták átmenteni, mint ahogyan erre a beszélgetést moderáló Pávai István is rámutatott: „Én azt látom fő problémának, hogy városban még sehol sem láttam olyan táncházat, ahol egy közösség megszervezze magának a táncházat. Tehát nincsenek ilyen »valós« közösségek, hanem csak virtuális vagy alkalmi közösségek jönnek létre” (lásd *Művelődés*, LX. évf., 3. szám, 2007: 28.). Magyarán: a falusi táncház a maga nemében egy alulról felfelé szerveződő tradicionális civil kezdeményezés volt, ezzel szemben a városi táncház működése mindig egy felülről szervező, a táncházat felvállaló háttérintézménytől (legyen az alapítvány, egyesület, néptáncgyűttes stb.) függ, azaz a hagyományos táncház egy zárt, mondhatni baráti, míg a városi táncház alkalmi közösségi szórakozás. S hogy ez mit jelent? Azt, hogy a városi táncház, amikor a tradicionális folklór alkotásait, elemeit, motívumait nem azok eredeti esztétikai-társadalmi kontextusában, hanem a folklorizmus mintapéldájaként funkcionálva, egy ahhoz képest idegen környezetben használja, akkor eleve nem tudja annak szerepkörét teljes mértékben átvenni. A városi táncház ezért szolgáltatói jelleggel is bír, ezért szervezése elsősorban a megfelelő infrastruktúra biztosítására irányul. És itt tisztázzunk egy alapvető dolgot: **Kolozsváron 2007 tavaszán az szervez táncházat, aki akar!** (És aki tud.) Nem tiltja senki, semmi, így bárki magára vállalhatná annak felelősségét, hogy heti rendszerességgel táncházat rendezzen. Akár Stanik Bence is. Tényleg, miért nem szervez heti rendszerességgel az táncházat, aki legjobban hiányolja? Persze, egy jó táncházhoz megfelelő terem, muzsikás és táncoktató szükségeltetik, hatékony szervező, plakát és reklám, technikai felszereltség stb., mindezekhez pedig pénz. Sok pénz. Persze, ehhez pályázni kell, támogatókat találni, zenészekkel, táncoktatókkal egyezkedni, meg plakátolni és takarítani, egyáltalán gürcölni, dolgozni, s nem széles hejhehuja attitűddel közönségként beállítani, majd a partról bekiabálni...

Táncos részlet a Gálaműsorból

De lássuk csak, hogy a fiatalember milyen konkrét problémákat észlel, azaz miket is ró a szervezők, valamint az ünnepelni érkező régi táncázások számlájára vitriolos, személyeskedő cikkében (megjegyzem, hogy csak néhány, kizárólag a kolozsvári táncházat érintő zagyvára reagálok!): „30 éves a kolozsvári táncház!” – hirdette a plakát büszkén és kissé elbizakodottan – írja. Eltekintve attól a kis ferdítéstől, hogy a plakátunkon nem volt felkiáltójel (lásd mellékelve a plakátot), hogyan lehet büszke, s főleg elbizakodott egy megemlékezésre felhívó cím?! (Ezek szerint például a „125 éve született Bartók Béla” plakát cím mintha már beképzelt volna, nem? Hogy 125! Szégyellje magát, aki kitalálta!) S rögtön a következő aranyköpés: „Ugyanis, ha levonjuk a muzsika és táncház nélküli éveket, örülhetünk, ha egyáltalán eléri a katonakort.” Mármost a kolozsvári táncház. Most tekintsünk el attól az egyszerű logikai kapcsolattól, hogy muzsika nélkül nincs táncház, tehát a kettő egy, s számoljuk meg inkább azokat a fránya éveket: Kolozsváron 1977 februárjában indult az első erdélyi táncház, s erre az eseményre emlékeztünk 2007 februárjában. Ez harminc év, akárhogy számoljuk. Igaz, voltak rövidebb-hosszabb szünetek, például, amikor az 1980-as évek második felében a kommunista hatalom fokozatosan ellehetetlenítette a táncházak működését. (De fű alatt akkor is továbbélt, lásd Bardocz Sándor: Táncház, illegalitásban. Művelődés, LV. évf., 2. szám, 2002: 9–10.) Az is igaz, hogy nem mindig muzsika nélkül nincs rendszerességgel. De a harminc év története azt mutatja, hogy a különböző helyszínek és szervezők váltakozása ellenére mindig akadt, aki egy idő után a táncházat tovább szervezte. „A Tranzit Házban zajló ünnepség lényege a találkozás volt.” Helyénvaló megállapítás. Mégis szerzőnk gondolkodás nélkül rúg egyet a meghívott, hazalátogató vendégeinkbe: „Egyesek messze földről, a határon túlról jöttek haza erre a napra. Elénekeltek az »Erdélyország az én hazám, nem német, / Odavágyik az én szívem, míg élek«-et, hogy másnap beüljenek a Volkswagenbe és hazafurikázzanak Nürnbergbe, jobb esetben Budapestre.” Nos, igen, újabb kis ferdítés. A régi táncázások nemzedék tagjai közül sokan élnek külföldön, közülük néhányan – eleget téve a hívó szónak –, saját költségükön eljöttek emlékezni, találkozni. (És most megint ne azon rágódjunk, hogy vajon miért jobb Pesten mint Nürnbergben(?!), de megjegyzem, senki sem jött Nürnbergből...) A találkozó gálaműsorán Lengyel

László (Türe Laci, ahogyan a táncázások ismerik, s aki most is Türeben lakik, márpedig tudtommal ez még egy erdélyi település) felkérte az egybegyűlteket, hogy közösen énekeljék el az idézett kalotaszegi hajnalit, aminek a nagyszámú közönség – soraiban a néhány tucat külföldről hazalátogatóval – eleget tett. (És egyáltalán: miért baj, ha egy erdélyi, még ha külföldön is él, azt éneкли, hogy „Erdélyország az én hazám”?) Ugyanakkor szerzőnk „ordító hiányosságként” értelmezi, hogy „nincs olyan szervezetünk, amely a táncházakkal törődne”. Vajon 1977–1984 között (a párton és a szekun kívül) milyen szervezet törődött a heti rendszerességgel működő kolozsvári táncházzal? (Sőt, táncházakkal, mert egy időben párhuzamosan kettő is működött.) Meg egyáltalán: miért kellene szervezetbe tömöríteni a közösségi szórakozást? (A felvetett kérdés pontosítását lásd: A félreértés elkerülése végett... Művelődés, LIX. évf. 5. szám, 2006: 22–23.) És mielőtt anonim ürülékeket idézne („adtunk a sz*rnak egy pofont”), jó volna, ha a szerző felfogná, hogy egy kerekasztal-beszélgetés műfajilag kötetlen eszmecserét, s nem döntéshozó közgyűlést jelent, melynek gyakorlati eredménye a médiavisshang: például, amikor az ott elhangzó fontosabb gondolatokat a Művelődés folyóirat a nagyközönség elé tárja. Szóval...

A következő zagyva már személyesen engem érint: „A Zurboló vezetőjét, Könczei Csongort nehezen vitte rá a lélek a megszólalásra, a régiéknak unszolására kezdte fejtegetni, mi minden akadályozza őt a táncház megszervezésében. Hiába van terem, hiába van ott a Tranzit Ház, nincs olyan zenész, aki rendszeresen ott lenne és végigmuzsikálná az estét – szóltak az érvek.” Hát igen. En úgy gondolom, hogy az a jó szervezés, amikor nem a szervezőt „hallgatják, látják”, hanem a meghívottakat, így mi (értsd Zurboló) mindig arra törekszünk, hogy rendezvényeinkben háttérben maradjunk. És ismét ferdítés: én egy szóval sem mondtam, hogy valami akadályozza is a táncház szervezésében. (Meg hol van kőbe vésve, hogy a kolozsvári táncház szervezése a Zurboló kizárólagos feladata?) Egyszerűen kijelentettem, hogy állandó zenekar nélkül nincs táncház, s ez így van. Még akkor is, ha Bardocz Sándor és a Tarisznyás zenekar ingyen eljönne muzsikálni, amikor ráérnek. Csakhogy, mivel elfoglalt emberek, rendszeresen nem érnek rá. (Ezt, szemben a szerzővel, tapasztalatból állíthatom. És megjegyzem, hogy a Tranzit Ház nem hiába van ott, ahol van, hiszen erre a legjobb példa maga az esemény...) De íme, hogy mennyire nem értette a fiatalember, hogy kiket hallgatott és miről is volt szó: „Az egész kerekasztalosdi idejének kétharmada a zenészkérdésről szólt, a »szükség van zenészekre« ismételtgetésén mégsem jutottak túl a felek.” A február 17-én sorra kerülő „kerekasztalosdi” résztvevőinek több mint kétharmada zenész volt. (Tehát nem „számos együttes vezető, folklorista” ült le beszélgetni, mint ahogyan azt tévesen többször is jegyzi a szöveg.) Ugyanis a városi táncházakat Kolozsváron is, mint nagyjából mindenhol, elsősorban zenészek kezdeményezték. (Ezt azért illene tudni, ha már a táncházakról írunk...) S ha összeülnek a zenészek megtárgyalni, hogy Erdélyben a táncházak legnagyobb gondja a zenészhány, a zenészutánpótlás képzése, akkor miről folyhatott volna a beszélgetés? Gondolom az időjárásról. Szóval.

Vizont a szerző pártosan elfogult, amikor arról ír, hogy „kik is azok a szereplők, akik táncházat szervezhetnének Kolozsváron. Adott három táncegyüt-

tes: a Zurboló, a Szarkaláb és az Ördögtérge. (Adott négy, sőt több táncegyüttes is: a felsorolásból kimaradt Kolozsvár legrégebbi és legrövidebb néptánc-együttese, a Bogáncs, de említhetnénk a Báthory Gimnázium táncsoportját, vagy az Unitárius Kollégium Szamóca Néptáncsoportját is.) Meggyőződésem, hogy e három csapat összefogásából világ- szóló tánc ház születhetne, de nem fog. Egyelőre nincs erre közös szándék és Pozsony Ferenc szolid megjegyzésében is ott lapul az igazság. Igen, Pozsony Ferenc hozzászólásában a tánc ház működését és szervezését meghatározható személyközi kapcsolatok jelentőségére is felhívta az egybegyűltek figyelmét, de sajnos nem fejtette ki részletesen, hogy pontosan mire is gondolt, így fogódzót adott a következő zagyvának: személyi ellentétek miatt a felsorolt tánc együttesek nem képesek egy közös tánc házért összefogni! Elképesztő és felháborító! De vizsgáljuk csak közelebbről ezt a kérdést is: a tánc együttesek a színpadi tánc művészet közvetítői (vagy legalábbis azoknak kellene lenniük), tehát elsődleges céljuk nem a tánc ház szervezése. A tánc ház hagyomány- ápoló közösségi szórakozás, a néptánc együttes pedig hagyományápoló előadó-művészeti csoportosul- lás, s annak ellenére, hogy ugyanabból a hagyomá- nyos tánc kultúrából merítenek, két különböző mű- fajról van szó. A kerekasztal-beszélgetés pont ezzel a problémafelvétellel indult, idézem Pávait: „Én azt a témát vetném föl, hogy népi együttes kontra tánc- ház, ami ugye ezelőtt harminc évvel arról szólt, hogy a színpadon balettoznak, mi pedig majd itt megmu- tatjuk a tánc házban, hogy hogyan kell igazándiból. Most pedig fordítva van: a népi együttesek tudják, hogy hogyan kell, és hogyha ráérnek, és ha éppen úgy van, akkor megmutatják nekünk, hogy hogyan is kell ezt csinálni” (lásd Művelődés, LX. évf., 3. szám, 2007: 27.) Magyarán: ezelőtt harminc évvel a vezényszó az volt, hogy „le a hagyományos néptán- cot a színpadról”, most pedig a színpadi táncosoktól kéri számon, hogy miért nem szerveznek tánc há- zat! De ha már az említett együttesekről van szó: a kolozsvári Zurboló Tánc együttes akkor vállalta fel a tánc ház szervezését, amikor az együttes mellett ki- nevelkedett egy olyan zenekar, a Zurboló Zenekar, amelyik heti rendszerességgel vállalta a muzsikát. (Az indulásról lásd *A Zurboló Tánc ház – másfél év a huszonötéből*. Művelődés, LV. évf., 2. szám, 2002: 10–11.) Így sikerült 2000–2005 között 148 gyerek- tánc házát és 123 felnőtt tánc házát szerveznünk a Transzít Házban. (Nem számolva a jelenleg is kétha- vonta zajló Zurboló Tánc fórumok keretében tartan- dó tánc házainkat!) Amikor az állandó zenekarunk felbomlott, megszűnt a rendszeres Zurboló Tánc ház. A Szarkaláb Néptánc együttes 2006 ősze óta havonta szervezi a Heltai Tánc házát. Az Ördögtérge Néptánc együttes még nem szervezett rendszeres tánc há- zat. S akkor bújjon ki a szög a zsákból! Kritikus szer- zőnk a nemes célokért aggódó objektív újságíró sze- repkörében tetszelegve elfelejti közölni a tisztelt ol- vasókkal, hogy bizony ő is érintett, a felsorolt tánc- együttesek közül az egyiknek tagja. (Puff neked, saj- tóetika!) Na, vajon melyiknek? Hogy a bagolynak a nagyfüle! (Megjegyzem, hogy aki nem képes tánc há- zat szervezni, az a maga tehetetlenségét ne másokon kérje számon, amolyan fogjuk meg és vigyétek stí- lusban...) És gondolom, hogy így már világos, miért „visszatetsző magyarázkodás” egy általunk szerve- zett kerekasztal-beszélgetés, miért „csak az oktató hiányzik” a Szarkaláb által szervezett tánc ház- ból

Hajnalig tartott a tánc ház. A fényképeket Török Zoltán készítette

(hoppá! csak nem a Szarkaláb vezetőjének táncokta- tói minőségét vonja kétségbe?), és hogy miért „ad- hatná mondjuk az Ördögtérge” a tánc tanárt... Hogy az a személyi konfliktus rúgja meg!

Szóval! Ha az ember tájékozatlan, akkor doku- mentálódik. (Ez hatványozottan érvényes akkor, ha valaki újságírónak tanul!) Ha valamit szeretne, ak- kor először tesz érte, s csak utána szövegel. De ha va- laki részrehajló, s ráadásul rosszindulat vezérli, ak- kor bizony nagy zagyvák születnek, s ezek ellen a mindenkor kolozsvári tánc ház nevében erélyesen fellépünk, egyúttal kikérjük magunknak!

KÖNCZEI CSONGOR

Székelly ballada III. Mészáros János metszete

Volt egyszer egy Klubgaléria

Kolozsvár mindig is bővelkedett múzeumokban, kiállító-helyiségekben, galériákban, melyek tág teret biztosítottak egyrészt a képzőművészeknek alkotásaik bemutatására, másrészt a széles tömegeknek a képzőművészeti nevelésre, szépigényük kielégítésére. Gondoljunk csak a Bánffy-palotában 1951 óta működő kolozsvári Művészeti Múzeumra, a több évtizedes múltra visszatekintő Korunk Galériára vagy a Gy. Szabó Béla Galériára, hogy csak néhányat említsünk.

Képzőművészeti kiállítások rendezésében a tanintézetek is kivették részüket úgy a múltban, mint manapság is. Bevett szokássá váltak az évente megrendezett diákkiállítások. Az iskolákban a rajz, a festés tanítása már kisiskolás korban elkezdődik, s ez heti egy vagy két órán folytatódik a közép és felsős osztályokban is. Így a kiállítások szervezése is hangsúlyt kap, mint egyik formája az ifjúság esztétikai, művészi nevelésének, valamint az eredmények rendszeres bemutatásának.

Emlékszem, hogy a hetvenes évek elején, mint a Brassai Sámuel Gimnázium diákja, magam is több egyéni kiállításomat rendezhettem meg az iskola könyvtárban, néhai Váczy Margit rajztanárnőm buzdító támogatásával.

Az csak természetes következménye volt e diákkiállítások szervezésének, hogy egyes iskolákban, ahol a diákság igénye is megvolt és a képzőművészeti nevelés is az átlagon felül történt, megjelentek a rendszeresen működtetett iskolagalériák. Ezek sorában említhetjük például az EMMÉ által jelenleg is működtetett Apáczai Galériát, az Apáczai Csere János Gimnázium dísztermében.

De ilyen iskola- vagy suligaléria született az 1979/80-as tanévben a Kolozsvári Báthory István Gimnáziumban is, akkori nevén előbb 11. számú, majd 3. számú Matematika-Fizika Líceumban. S történt mindez nem egy képzőművészeti iskolában, hanem egy reál beállítottságú gimnáziumban. A kiállítóterem évekig sikeresen működött, és Klubgaléria

Zsoldos Álmós (1930–2004) rajztanár, a Klubgaléria egykori vezetője

néven vonult be a köztudatba. Jelen írás ennek előzményeit és vázlatos történetét mutatja be.

A Báthorynak erdélyi viszonylatban is igen jelentős múltja és hagyományai vannak a művészeti nevelés terén. Itt működött mindvégig a Kolozsvári Normál Rajzoda, itt rendezték meg 1883-ban, a díszterem és a rajzszertár helyiségeiben az első erdélyi hivatalos képzőművészeti tárlatot. Olyan neves képzőművészek diákjai fűződnek az intézethez, mint Székely Bertalan, Dósa Géza, Sárdi István, Vaszary János, Szolnay Sándor, Olajos István, Kovács Zoltán, Szervátiusz Tibor és sokan mások. Itt tanított Simó Ferenc, Holló Károly, Diviaczky Rezső, Szopos Sándor, Debitzky István és több más neves rajztanár, egyben képzőművész. A szépre nevelés ügyét kitűnően felszerelt rajzszertár is szolgálta. A kolozsvári Báthory rajztanításának és képzőművészeti nevelésének több évszázados, dicsőséges múltjáról a Művelődés folyóiratban már több alkalommal beszámoltam. Ebből a múltból a közelmúlt Klubgalériája csak egy apró kis szegmens, de nagyon fontos részlet, bizonyíték arra, hogy az utódok az átkosnak nevezett korban is ápolták, és továbbadták az intézet művészeti hagyományait. Mindez abban a környezetben történt, ahol a cenzúra, a hatalom útvesztői, gátjai mellett egyáltalán nem volt könnyű feladat az

Muzsnay Magda rádióriporter, Zsoldos Álmós rajztanár, Guttmann Szabolcs kiállítóművész és Banner Zoltán az Utunk műkritikusa a Klubgalériában (1984)

Vernes András „Torockó” kiállítása a Klubgalériában (1985)

Heim András (1963/64), Kádár T. Tibor és Csehi Péter (1968/69), Szilágyi Éva (1970/71), Tóth I. Ildikó és Palotás Dezső (1971/72), Lukáts Mária (1972/73), Tenkei Péter (1976/77), Szakács István és többen mások.

Zsoldos tanár úr többször vállalt osztályfőnökséget is, és ő volt a képzőművészeti egyetemi hallgatók pedagógiai gyakorlatának vezetője. Pedagógusi munkája mellett könyvillusztrátori és szerkesztői munkát is végzett. Ismeretek Jósika Miklós Abafijához készített linómetszetei, illetve a Hajnal diáklapnál kifejtett technikai szerkesztői munkássága. Arcélének megrajzolásához idézzük egyik tanártársát: „Csak szisztematikusan, ésszerűen! – volt Zsoldos Álmos szavajárása rajzórán. Magyarázata közben – forgalomirányító rendőröket megszegyenítő eleganciával-forgatta csuklóját, és kezével egyenletes köröket írt le a levegőben.”

A Báthory Gimnázium rajzsztartárában ma is őrzöm azokat a halványzöld borítójú, aranybetűs albumokat, melyeket Zsoldos tanár úr állított össze az iskolában rendezett képzőművészeti kiállításokról, rendezvényekről időrendi sorrendben. Az egyik album az 1975–1987 között rendezett 46 kiállításról számol be. Az első kiállításokat az intézet lépcsőfelfjáróján vagy az első és második emelet folyosóin rendezték meg, de azzal mindenki egyetértett, hogy sem a hely, sem a világítás nem volt megfelelő. Végül, az egyre sür-

önkifejezés, az alkotás göröngyös útjait járni.

A galériaszületés előzményéről 1979-ben ezt írta az egyik diák: „A klub régi vágyunk. Eddig inkább ki nem mondott vágyunk. De a tapasztalat azt mutatja, hogy érdemes volt kimondani. Hosszú idő telt el ugyan, amíg az ötletből elhatározás, az elhatározásból terv lett, amíg a KISZ Bizottság, az Igazgatóság, a Szülői Bizottság közösen fogtak neki a terv végrehajtásához, de a teremtés folyamatban van.”

A galéria létrejötté tehát természetes következménye volt egyrészt a diákság óhajának, másrészt annak a lelkiismeretes, alapos munkának, melyet Zsoldos Álmos (1930–2004) rajztanár ügyködése jelentett a rajzkatedra élén. Zsoldos ritka példája annak a pedagógusnak, ki fiatal végzősként, 1956-ban került az intézethez, majd 36 megszokás nélkül munkáév után, ugyaninnen megy nyugdíjba, 1992-ben. A művészeti lexikonok vagy nem említik nevét, vagy csak igen szűkszavúan, egy mondatban jelzik rajztanárságát, születési-elhalálozási adatai nélkül. Azt tudjuk, hogy kolozsvári unitárius gimnazista évei után kerül a Képzőművészeti Főiskolára. Mint ennek végzőse, az 1956/57-es tanévben nevezik ki intézetünk rajzkatedrájára, ahol azonnal rajzkört is szervez a különböző korosztályú diákok számára. Később ez feloszlik külön első és második tagozatos rajzkörre, majd 1971-től egy

harmadikat is működtet, a kisiskolások rajzkörét. Ezeken az órákon tanítványai a tusrajztól a metszetkészítésig, az olajfestéstől a szobrászatig, az akvarelltől az ötvösművészetig a legkülönbözőbb technikákat tanulják. Ennek is köszönhetően az évek során számos diákja jut be műegyetemre vagy képzőművészeti főiskolára, és lesz belőlük neves tervező építészmérnök, képzőművész, műtörténész, ötvösművész, fotóművész, restaurátor stb. Közülük most csak néhány képzőművész nevét említsük meg: Tordai Annamária és Marconi Magda (1959/60-as érettségizők), Lengyel Antal (1960/61),

Kántor László fotókiállítása a Klubgalériában. Halmos Katalin és a kamarakórus a megnyitón (1986)

Mészáros János és Szilágyi Éva tanulók által készített műsorfüzetek. Linómetszetek.

Sántha Ferenc XII. C: A bohóc délutánja (Linómetszet, 1976)

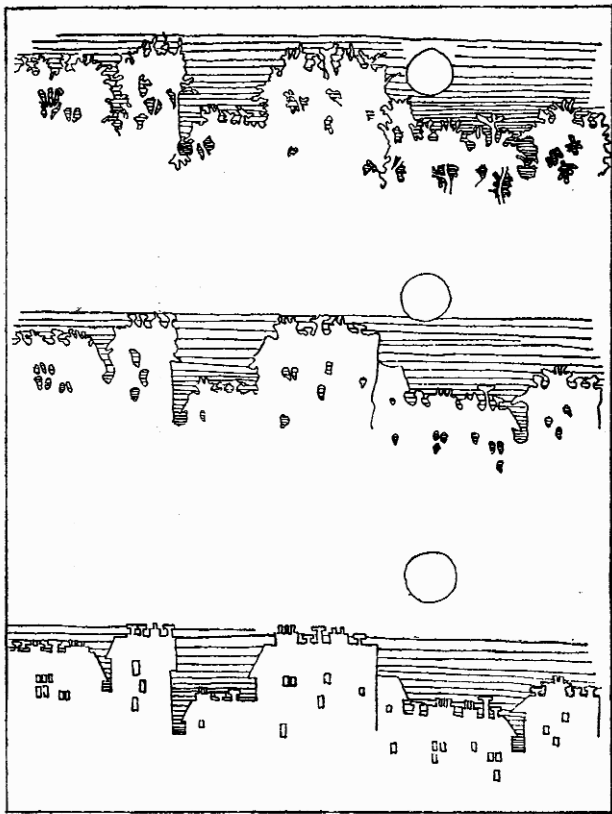
getőbb jogos igény nyomán, 1980-ban, az iskola földszintjén, a könyvtár mellett, a régi olvasótermet jelölik ki kiállítóhelységnek. A tágas terem a nagykapu boltíves bejáratából nyílt, falait kazettás, polcrendszerű évszázados bútortat borította, a néhai Botos Mihály asztalosmester kézimunkája. A vitrinajtók és polcok eltávolítása után kazettás megoldást nyertek, ide helyezték a kiállítandó képeket. Ezek tárlása így igen mutatós volt. Ez a terem lett a Klubgaléria. Tulajdonképpen a rendszeres kiállítások mellett multifunkcionális jellege volt. Asztalok körül székek és egy zongora is állt itt. A diákság kuckója, fészke, magánóthona volt, ők működtették, felügyelték. Szemtanúk mesélik, hogy a diákok nagyszünetekben is begyűltek egy-egy társuk zongorajátékát meghallgatni. A hivatalos avatóünnepség 1980 márciusában történt Guttman Szabolcs XII. A oszt. tanuló kiállítás-megnyitójával. Az egykori végzős diák ma Nagyszeben város főépítésze, így emlékezik: „A volt piarista gimnázium egyik könyvtári olvasótermét alakítottuk át Klubgalériává Nagy Laci (ma fizikus) és Budai Barna (ma vegyész) osztálytársaimmal együtt.” A kiállítás-megnyitókön meghívott műkritikusok beszéltek, majd ezt művészi műsorok követték. Kórusműveket, rövid hangszerműveket adtak elő Halmos Katalin zene-

tanárnő vezetésével; jelenetek, szavaltatok hangzóttak el a népes közönség előtt. A diákok előzőleg művészi igényű plakátokat, meghívókat, szórólapokat terveztek és nyomtattak ki. Több esetben ezeket színvonalas linómetszetek formájában sokszorosították. A város számos ismert személyisége, híressége megfordult a rendezvényeken, de meghívták és jelen voltak a média képviselői is. Az újságok, a rádió, a tévé riporterei interjúkat készítettek, tudósításokat közöltek. Kezdetben a különböző korosztályú csoportos diákiállítások mellett, egy-egy felsős diák egyéni tárlatát rendezték meg. Aztán 1983-tól többnyire meghívott neves festő-, szobrász- vagy grafikusművész állított ki. Ezekről, a Kolozsvár művészeti életében is jelentős rendezvényekről a Hajnal diáklap is rendszeresen beszámolt, számos tanulmányt, interjút, képanyagot közölt.

A Hajnal tulajdonképpen az egykori piarista gimnázium diáklapja volt. Az intézet modernkori tanárai és diákjai ezt a hagyományt folytatták, mikor a címet is megőrizve, a hatóságok hosszas huzavonája után, 1972-ben megjelentették az újkori Hajnal 1. számát. 1974-ben jelenik meg a 2. szám, majd ezt évente kiadott újabb számok követnek, 1980-ig. 1985-ben, újabb hosszas hatósági gáncsoskodás után jelenik meg az utolsó, 9. számú Hajnal, majd a

rendszerváltásig betiltják.

Valószínű ugyanerre a sorsra jutott a Klubgaléria is. A már említett, Zsoldos Álmós által készített album beszámolója 1987-ben hirtelen megszakadnak, üres, fehér lapok jelzik, hogy valaminek vége szakadt. Így a Klubgaléria működésének 7 évéről, 29 szervezett kiállításról van dokumentációs anyagunk. Jelentőségét az is növeli, hogy számos diáknak itt nyílt először lehetősége a bemutatkozásra. Szoros kapcsolódását a Hajnal diáklappal bizonyítja az a 41 képzőművészeti írás, mely ez utóbbiban jelent meg a diákok tollából. Íme néhány cím ezek közül: Iskolánk művészeti élete, Alkotás és bírálat, Így látják ők, A dolgok esztétikája, Egy kiállítás margójára, Komputer művész úr, Múlt és jelen művészete, Meztelen művészet, Az ipari formatervezésről stb. Több tanulmány foglalkozik klasszikus mesterek életével, munkásságával (pl. Rubens, Thorma János, Brâncuși), de megjelentek műterem-látogatások alkalmával kortárs művészekkel készített interjúk is (pl. Forró Antallal, Veress Pállal). Külön értéket képviselnek azok a műkritikák, műelemzések melyek „Miért szépek...” sorozatcím alatt jelentek meg diáktársak tollából Sántha Ferenc (XI. C) grafikáiról, Mészáros János (XI. C) szobraitól, Bors Tamás (XII. C) fotóiról, Farkas László (XII. C) fémdomborításairól.

Tövissi Zsolt XI. A: Hajnali átváltozások (tusrajz, 1979)

Sántha Ferenc XII. C: Ikarusz (linómetszet, 1976)

A Hajnal diáklap, kilenc lap-számában, több száz reprodukciót is közöl a diákok alkotásairól. Ezek címei felvillanthatják a változatos és beszédes tematikát: Székely ballada, Kalotaszegi táncos, Széki öreg, Tóth Árpád, Móricz Zsigmond, Golgota, Ifjúság, Mementó, Oidipusz, Magány, Viaskodás, Egy szombat este emléke, Requiem egy madárért, Napimádók, Sziszüphosz, Hajnali átváltozások, Madárember, Michelangelo, Télutó, Eső után, Átlátszó keret, A tenger szerelmese, Anya, Farkasok, Rabság, Remete, Emléke legyen áldott, Kiábrándulás, Pythia, Dante stb.

Említsük meg, hogy a Klubgaléria mellett, az intézet folyosóján továbbra is működött egy szerényebb kiállítóter, Kisgaléria néven. Ez egy tágasabb üvegvitrin volt, melynek anyagát rendszeresen cserélték, kortárs és dokumentációs kiállítások formájában, ilyen címek alatt: „Szilágyi Katalin ötvösmunkái”, vagy „150 éves rajzok a Normál Rajzodából” stb.

Végül tekintsük át az intézetben rendezett kiállítások sorát, az 1970-es évekkel kezdődően, 1987-ig, a Klubgaléria bezúgásáig:

1969. december 15: „Az Ermitázs anyagából” reprók kiállítása a Művészeti Múzeum és az iskola képzőművészeti körének rendezésében, a II. emelet díszterem felőli részén.

1972: Az V–XII. osztály diákjainak kiállítása

1973: Mészáros János IX. C oszt. tanuló kiállítása (utóbb műépítész, Gödöllő)

1973: Sántha Ferenc IX. C oszt. tanuló kiállítása (műépítész, Svédország)

1973: A IX–XII. osztályok diákjainak közös tárlata

1973: Az V–VIII. osztályosok képzőművészeti körének kiállítása, a pionírszervezet megalakulásának 25. évfordulójára

1974: Görög Zoltán XII. C és Mészáros János XI. C oszt. tanulók kiállításai

1974: A IV. A oszt. képzőművészeti körének kiállítása, az utóbbi négy év legsikerültebb munkáiból

1974: „MDCCCL városunk múltja, jelene, jövője” témával. Az V. A oszt. 14 tanulójának kiállítása

1974: Fotókiállítás (Bors Tamás XII. C I. díj; Huszár László XII. C II. díj; Hoch Sándor, XI. C III. díj)

1975: Derzsi Zoltán és Szabó Zoltán IX. A oszt. tanulók közös kiál-

lítása, az iskola I. és II. emeleti folyosóin. 40 kép és 4 szobor

1975: Elsősök képzőművészeti körének kiállítása. 50 akvarell

1975: Farkas László XII. C oszt. tanuló kiállítása (mérnök, Zilah)

1975: Mészáros János XI. C oszt. tanuló kiállítása

1976: Sántha Ferenc XII. C oszt. tanuló kiállítása

1976: Az I–VII. osztályos diákok 50 gyerekrájának kiállítása

1977: „1877–1977”, az I. és II. tagozat tanulóinak kiállítása

1977: Szabó Zoltán XI. A oszt. tanuló kiállítása (mérnök, egyet. tanár, Magyarország)

1977: Derzsi Zoltán XI. A oszt. tanuló kiállítása

1977: „Gyermekszemmel hazai tájakon” az I–VII. osztályosok 42 tájképének kiállítása

1977: Ábrahám Sándor X. B oszt. tanuló kiállítása

1977: Bereczky Péter X. B oszt. tanuló kiállítása

1978: 46 arckép, az I–VII. osztályosok kiállítása

1978: Guttmann Szabolcs XI. A oszt. tanuló kiállítása (városi főépítész, Nagyszeben)

1979: Szilágyi Katalin XI. A oszt. tanuló kiállítása (tanár, Kolozsvár)

1979: Guttmann Szabolcs XI. A

Mészáros János XII. C: Nagypám álma (linómetszet, 1976)

oszt. tanuló kiállítása: Golyók és karikák címmel

1979: „A 400 éves iskola, 1579–

1979”, 50 rajz az utolsó tíz év

anyagából, gyűjteményes kiállítás

1979: „Végzett és végzős diákok

egy csoportjának képzőművészeti

kiállítása”. Kiállítók: Kádár T. Ti-

bör (éretts. 1969, Képzőm. Főisk,

tanár, Budapest); Heim András

(éretts. 1964, Képzőm. Főisk., a

Korunk grafikusa, Kolozsvár);

András István (éretts. 1971, mű-

építész, Magyarország); Róbel Ra-

ul (éretts. 1972, Svédország);

Guttman Szabolcs; Sántha Fe-

renc; Szilágyi Katalin

1980: Guttman Szabolcs XII. A

oszt. tanuló kiállítása (a Klubgale-

ria megnyitó kiállítása)

1980: Szilágyi Katalin XII. A oszt.

tanuló kiállítása

1980: Röser Ferenc ötvösmunkái-

nak kiállítása (szül. Kvár. 1918,

autodidakta, 1985-től Németor-

ságban élt)

1980: „Műépítészetre készülünk”,

XII. osztályosok kiállítása. Kiállí-

tók: Guttman Szabolcs, Máthé

Zoltán (műépítész, Csíkszereda),

Szóc Katalin (műépítész, Maros-

vásárhely), Tövissi Zolt (műépi-

tész, Csíkszereda)

1980: Guttman Szabolcs Apliká-

ciók című kiállítása

1980: Elsősök képzőművészeti ki-

állítása. 33 gyerekrajz

1980: Heim András grafikáinak

kiállítása

1981: 36 arckép, az V. osztályosok

kiállítása

1981: Kósa-Huba Ferenc szob-

rászművész kiállítása

1982: „Gyermekek a békéért”, 40

gyerekrajz kiállítása

1982: Nagy Emese XI. B oszt. ta-

tanuló kiállítása (matematikus, Ro-

mánia)

1983: Bardócz Lajos grafikusmű-

vész kiállítása

1983: Löwith Marc Egon szob-

rászművész kiállítása

1983: Kántor László XII. A oszt.

tanuló fotókiállítása (tévéopera-

tőr, Magyarország)

1983: Balázs Péter festőművész ki-

állítása

1984: Kádár T. Tibor festőművész

kiállítása

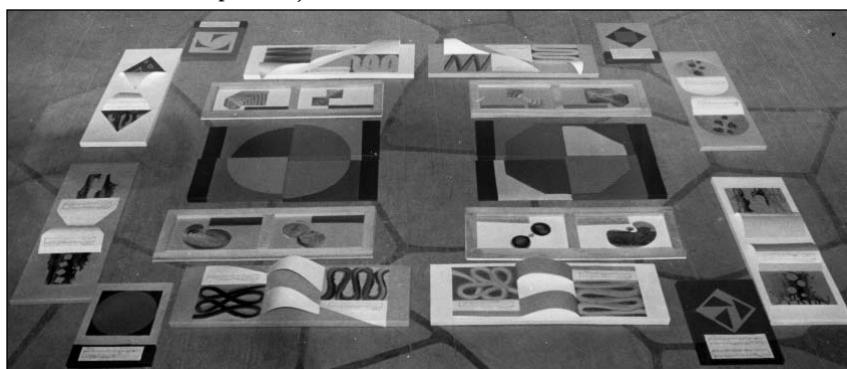
1984: Kádár Farkas Tibor festő-

művész kiállítása

1984: Guttman Szabolcs műépi-

tész kiállítása

Guttman Szabolcs aplikációja (1980)

1984: Takács Gábor grafikai kiállí-

tása

1984: Darkó Zoltán XI. A oszt. ta-

tanuló linómetszeteinek kiállítása

(műépítész, Budapest)

1984: Giurgiu Adrian régi fotók

gyűjteményéből „Kolozsvár terei”

fotókiállítás

1985: Vernes András olajfestmé-

nyeiből „Torockó” kiállítás

1985: Cseh Gusztáv „Rézkarcok,

rajzok” kiállítása

1985: Györkös Mátyás Albert olaj-

képeinek kiállítása Kalevala cím-

mel

1986: Palkó Attila (az intézet ali-

gazgatója) szervezésében néprajzi

kiállítás

1986: Takács Gábor grafikai kiállí-

tása

1986: Kántor László fotókiállítás

1986: Gyermekrajzok Tárlata

1986: „Öt év legszebb alkotásai a

Klubgalériában” – a képzőművé-

szeti kör visszatekintő kiállítása

*

Az 1989-es változás után a

Klubgaléria helysége osztályte-

rem lett. Nemrég a kazettás bútor-

zatra visszakerültek az üveges aj-

tók, a polcok, s újból olvasóterem-

mé vált. Zsoldos Álmós örökébe,

az 1993/94-es tanévtől Bordy

Margit lépett, 2000 szeptemberé-

től pedig e sorok írója folytatja a

rajzkatedra irányítását. Zsoldos

tanár urat azóta családja és né-

hány kollegája csendben elkísérte

utolsó útján a Házsongárdi teme-

tőbe. De alakja tovább él számos

tanítványa emlékezetében, albu-

maiban, a Klubgaléria szellemisé-

gében. A Báthory kitűnő diáksága

ma is számos hazai és nemzetközi

rajzversenyen nyer rangos díja-

kat, és reméli, hogy előbb-utóbb

lesz egy új Klubgalériája is.

ORBÁN ISTVÁN

Diákok galériája

Galéria Kolozsvár központjában, diákok tulajdonában

Otthonra talált a művészet egy iskolában, sőt egy matek-fizika iskolában. Akadt tehát bizonyíték arra, hogy látszik szépérzék, művészet iránti érdeklődés a 20. századvég szakbarbársággal vádolt ifjaiban is.

Köztudott, hogy többnyire az egyetem műszaki, matematika, fizika, orvosi szakjain folytatjuk későbbi tanulmányainkat, mégis lángra lobbant bennünk a Zsoldos Almos rajztanár kezdeményező szikrája, s azóta ápoljuk a kis otthont.

A Klubgalériát létrehozó elődeink megértették a művészet hivatását: „az emberi szív mélyére világosságot deríteni” (Schumann), táplálni a talajt, melyből a lélek szépségének az Ember szépségének virága hajt ki, s így válhatott céljukká, megteremteni a helyszínt a jövő nemzedékek ébredésére számára is.

Jó az, hogy minálunk már egy kisdiák, ha csak egy nagyszünet, vagy ennek néhány percnyi töredéke erejéig is, találkozhat műalkotásokkal. Olyan ez, mint mikor a gyermek az első szavakat, távolról sem tudatosan ellesi szüleitől.

Sütő András szavait parafrázálva mondhatnánk: „ahány szépre vágó gyermek, jövőnknek megannyi lámpása a meglódult időben”.

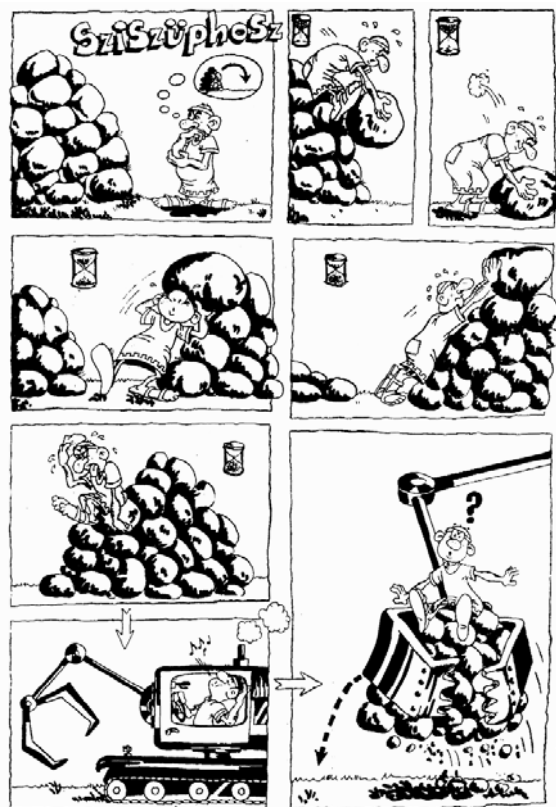
Távolról sem ringatjuk magunkat olyan illúziókban, hogy iskolánk végzettjei, a Klubgaléria jóvoltából tudni fognak Pheidiaszról, Toulouse-Lautrec-ről vagy Rippl Rónairól, vagy vitatkozni fognak a legújabb stílusáramlatokról. Ezt sajnos művészettörténet-oktatás nélkül nem lehet elérni, de kialakul bennünk egy kis érzékenység a szép iránt. Talán nem fogunk elsietni a múzeumok hirdetései előtt, s talán mosolyra derül az arcunk, ha meglátunk egy szép formát vagy néhány szépen egymás mellé festett színt.

A művészeti kiállítás s a kilátás a kiskaléria területéről nem szűkül le a képzőművészetek határánál, hisz a kiállítások megnyitói vers és zene hallgatására, szavalásra, éneklésre adnak alkalmat. Így vált a könyvtárteremből átalakított kiállítóhelység a tágabb értelemben vett szépség otthonává.

Meghívottaink között egyaránt voltak európai hírnévnek örvendő művészek, iskolánk végzettjei és az első próbálkozás nehézségeivel küszködő diákok. Köztük a közelmúltban elhunyt Kósa-Huba Ferenc vagy élvonalbeli művészeink közül Lőwith Egon, Balázs Péter, Bardócz Lajos, Kádár F. Tibor, valamint iskolánk tanulói közül Szilágyi Katalin, Nagy Emese, Guttmann Szabolcs, Kántor László, Darkó Zoltán. Mint a nevek is elárulják a műfajok skálája a szobrászatot, festészetet, grafikát, fotót és dekorációs művészetet egyaránt átöleli, stílusokban is a klasszikus és a formabontó egyaránt helyet kapott.

A jövőben? Újabb kiállításainkkal szeretnénk az eddigi színvonalat tartani.

Az érdeklődés, reméljük, nem fog csökkenni, s a galéria lassan a sok száz éves hagyományok mellé fog fejlődni. Olyannyira hogy majd az évente végzősök által a fiatalabb nemzedékre bízott iskola aranykulcsa

Sziszüphosz. Tenkei Péter rajza

mellett ott láthatjuk az iskolában létező művészeti élet szimbólumát, a Klubgaléria kulcsát is.

FEISCHMIDT MARGIT

X. D.

(Hajnal 1985/9. sz.)

(Feischmidt Margit a kolozsvári egyetem filológia karának végzettje)

Darkó Zoltán XI. A: Madárember (linómetszet, 1984)

Régi képek Kalotaszeg népének művészetéről

Életem első húsz esztendejének legszebb élményei és legnehezebb megpróbáltatásai Kalotaszeghez fűződnek. Éppen ezért Kalotaszeg népének művészetéről beszélni nekem nagyon nehéz. Úgy érzem, azt látni, érezni kell. Ízelítőt szeretnék adni abból, amit nekem nyújtott, arról, hogy a hagyományos falusi kultúrában élő kalotaszegi ember hogyan élt, milyen magas művészi fokon fejezte ki érzelmeit, bánatát és örömét. A természet adta nehézségekkel küszködve hogyan igyekezett minden esetben összekötni a szükségessé a széppel. Hogyan tette elviselhetővé, sőt széppé megpróbáltatásokkal teli életét.

Kalotaszeg alatt eredetileg a Sebes-Körös és a Kalota által közrefogott kis háromszög alakú földterületet értették. De kalotaszeginek vallja magát Csucsától Kolozsvárig a vasút vonal és az országút között és két oldalán elhelyezkedő falvak lakossága. Ez a terület keskeny ék alakú. Az ék hegye Kolozsvár. Éghajlatánál és természeti fekvésének megfelelően három egymással összefüggő, de ugyanakkor három életformájában különböző vidékre tagolódik: Felszegre, Alszegre és Nádasmentére.

Gazdaságilag a Felszeg és kisebb mértékben az Alszeg is a Mócvidékkel állt szoros kapcsolatban. Bánffyhungyad vásárterén cserélték ki évszázadokon keresztül szegényes termékeiket. Oda jöttek 2-3 napi járásról a mocsár és mokány szekeresek gerendával, deszkával, cseberrel, melyeket a faanyagban szűkölködő kalotaszegiek szívesen cseréltek el zöldséggel, gabonával, kukoricával, az asszonyok kenderrel vagy vászonnal.

A Nádasmente, vagyis Jegenyétől Kolozsvár felé eső falvak már gazdaságilag Kolozsvár környékéhez tartoztak. E vidék lakossága, miután termékeit Kolozsváron jobban tudta értékesíteni (a föld is valamivel termékenyebb), legjobb módú valamennyi közül.

A Nádasmente népének művészete a legdíszesebb, legrakottabb Felszeg népének művészete – a nép nehezebb életkörülményeinél fogva egyszerűbb, zártabb, de ugyanakkor a legnemesebb. Alszeg mintegy átmenetet képez a kettő között.

Mint látni fogjuk, Kalotaszeg népművészetének egyik fő jellemvonása, ahogy azt Kós Károly Kalotaszeg legalaposabb ismerője is megállapítja: „a színekben való tobzódás. A telt, határozott, éles egymás mellé állításában, összeépítésében, elosztásában igazi soha nem tévedő művész... A kalotaszegi művészet színes, de nem tarka, virít, de nem rikít. Olyan, mint egy virágos havasi kaszáló.”

Igen, ez volt a helyzet Kalotaszegen mindaddig, amíg a díszítés nem vált öncélúvá és különösképpen üzletté. Mikor már nem saját gyönyörűségükre, de üzleti érdekből varrtak és faragtak, az igazi kalotaszegi biztos arány- és színérzék megingott, felhígult és olcsó vásári portékává süllyedt. Az öncélúvá válás a kalotaszegi öltözetben még szembetűnőbb, és szinte Kalotaszeg kipusztulásához vezetett. Az amúgy is dí-

szesebb Nádasmente népe már annyi cifraságot rakott magára, hogy a sok gyöngy, pántlika és hímzés között elveszett maga az ember.

John Galloway a kódos Albionból tévedt a múlt század húszas éveinek vége felé Kalotaszegre, s mert fényképezni szeretett, Sztánáról és a környékbeli falvakból egész sor felvételen örökítette meg az itt élő emberek hétköznapijait is. Háromnegyed század múltán egy azóta már az emlékekben is alig élő hagyományos falusi világ fontos dokumentumai e képek, amelyekből egy kiállításnyi az Uránia Nemzeti Filmszínházbeli adventi sorozatnyitón került először a közönség elé 2002 decemberében.

Kalotaszeg nagyobbára kopár dombvidék. Viszonylag kevés fával és mezőgazdaságra csak kis mértékben alkalmas, sovány, arasznyi mély termőfölddel. Falvai a folyók völgyében települtek (1. kép).

A kevésbé meredek domboldalakon igénytelenebb gabonaféléket vagy kukoricát termeltek, szélén napraforgóval, hogy a puliszkával egyszerre olajszükségletüket is biztosítsák.

A meglehetősen kopár tájból szinte kiragyg a kalotaszegi ember, de különösen az asszony nép sajátos szabású öltözetével (2. kép).

A déli fekvésű domboldalakon szőlőtermesztéssel is foglalkoztak a Szilágyság felé eső Alszezen (3. kép).

A leszüretelt szőlőt, mint minden más terút hűségese munkatársukkal, bivalyokkal szállították, mert a múltban csak a nagy erejű és igénytelen bivaly bizonyult alkalmasnak a kalotaszegi föld megdolgozására, és az ottani nyaktörő utakon a teherhordásra. A bivaly nagy zsírtartalmú tejének eladásából és feldolgozásából, mint mondják nem egy házat építettek a Nádas mentén (4. kép).

A jobbágyfelszabadítás előtt a kalotaszegi ember magas zsúpfedeles házait kalákában építette. Részt vett a munkában ember és asszony egyaránt. A jó szomszédok közösen egymásba rótták a gerendákat, felrakták a jellegzetes meredek kalotaszegi fedélszerkezetet, arra aztán az asszonyok adogatták fölé a zsúpszalmákat. A munka befejeztét táncsal ünnepelték (5. kép).

A jobbágyfelszabadítás után a kalotaszegi nép is kezdett életre kapni. A szegényes föld igaz hogy nem látta el megdolgozóit, de a nyár folyamán elmentek gabonában gazdagabb vidékre aratni, s a tél többi hónapjában az egyes falvak különböző mester-

ségre specializálták magukat. Voltak varga, szűcs, fazekas stb. falvak. Ezen kívül a fafaragáshoz és az ácsmesterséghez majd minden kalotaszegi ember értett. Ez meg is látszik későbbi zsindellyel fedett házaikon. A elől cifrán faragott házról messziről meg lehetett ismerni a kalotaszegi mesterek munkáját (6. kép).

Nem csak maguknak építettek, de a szomszédos román községekben is szívesen látták a kalotaszegi mestereket, mint ezt az oláhnádasi pávás ház homlokzata is bizonyítja (7. kép).

A kalotaszegi házak egyik legrégibb és legfontosabb tartozéka a zöldcsempés kemence, melyet legtöbb háznál, hogy az egyszínű zöld kályha egyhangúságát megbontsák, vörös míviummal fugázzák ki. Az asszonyok minden szabad idejét kender fonására és szövésére fordította (8. kép).

Az asszony keze munkája nyomán szebbnél szebb szőttesek és varrottasok születtek. Nem sajnálta a munkát a szép fodor vászontól (előbb kenderből, majd gyapotból készült), s arra messze földön híres írásos, vagdalásos mintákat hímtett. Dúsan hímtett párnavégek, lepedőszélek és a csikos rúdraalók a kalotaszegi háznak sajátosan szép külsőt biztosítottak. A házak asszonynepe igyekezett pótolni mindazt, amit a természet és az élet megvont tőle azaz, hogy otthonát maga és családja számára paradicsommá változtassa. Nemcsak magának, de leánygyermekének is már a születésétől készítette a szebbnél szebb varrottasokat és szőtteket, hogy új otthona számára készen legyen a ládafiában, mire eljő a lakodalm napja (7–10. kép).

A varrottasokat és szőtteket a maguk eredeti szépségében ma is megnézheti bárki sok kalotaszegi otthonban. Az egyszínű piros vagy kék tömött, szinte foltként ható varrottasok minden darabjából nagy szeretet és művészi érzék sugárzik.

Nemcsak az asszony, de a férfinép is azon fáradozott a maga keze munkájával, hogy háztáját minél szebbé, derűsebbé tegye. Gazdagon faragott kapuk már azt mutatják, hogy legtöbb kalotaszegi férfi biztos kézzel és nagy művészi hozzáértéssel kezeli a faragószerszámokat.

A szép faragást halottaiktól sem sajnálták. A kalotaszegi temető cif-

rán faragott fejfái virágos kertté változtatták még a temetőt is.

A kalotaszegi ember faragással díszítette valamennyi ház számára szükséges eszközét. A szerelmes legények által gazdagon faragott sulykokat és vászonfeszítőket manapság inkább már csak a lomok között találunk.

A kalotaszegi ház első szobájának elengedhetetlen dísze a például Vistán kék, Mákóban fehér alapon gazdagon festett bútor is. A Nádasmentén még ma is készítik egyes falvakban a bútorokat. A férfiak állítják össze és alapozzák le, de a mintákat már az asszonyok festik rá. A festett fogásokon az első házban győri tányé-

rok és kancsók sorakoznak, a hátsó házban bánffyhungyadi fazekasok fekete alapon fehér díszítésű használati tányérok és kancsók álltak.

A legszebb és legdíszesebb mégis maga az ember Kalotaszegen. Nem is olyan régen még a Nádasmentén is már a kisgyerekek is virítóan színes öltözetben pompáztak.

SENTIMREI JUDIT

* A 2005-ös pomázi Kalotaszegi Hét kiállításán elhangzott előadás rövidített szövege.

Vitéz János kegyvesztettsége, avagy az újjászületés paradoxonja

Halál és születés ellentétben állnak, mégis egymást egészítik ki, mind a kettő a másikat feltételezi. A reneszánsz születése (maga az olasz szó, rinascita, az újjászületést jelenti) a feudális világ végét jelentette, az együvé tartozás, az egységes keresztény univerzumba ágyazódó gondolkodás végét; de az újjászülető eszmék mégsem szakadtak el az elmúlástól, és kiterjedésük egyben visszakanyarodás is volt a halálba.

Nálunk Vitéz János (1408–82) volt az új eszmék meghonosítója, és ugyanezen eszmék elterjedése okozta kegyvesztettségét is. Két értelemben is, egyfelől mert egy merőben új reneszánsz koncepció, a „zsarnokölés” nevében összeesküvést szervezett a király ellen; másfelől mert a király, megint csak merőben új módon, az igazságra és a jogra hivatkozva torolta meg a támadást, amely ideologikus volt és nem territoriális vagy hatalmi. (Áldozata lett a költő Janus Pannonius is, akit menekülés közben ért a halál 1472-ben, és még mások is, de nem hatalmi véteértársak). Hiszen Brutus nem azért emeli törét Cézárra, hogy a hatalmat magához kaparintsa, ahogy a feudális gyilkosok shakespearei Macbeth-leírásából ismert, hanem erkölcsi jogérzetét sérti annak hatalomgyakorlása.

Mind a két eset, a támadás is és a megtorlás is a jogi igazság-fogalom körül jár, ahhoz igazodik, és jellegzetesen tükrözi a új reneszánsz gondolkodást, amelyet válságok, gyötrelmek, kétségek szülték meg a feudalizmusból és juttattak el annak megszokott, közösségi szolidáris viszonyait a gyökeresen más, abszolutisztikus rendszerekbe. Ennek a gyötrelmes átalakulásnak a tetőpontjánál áll a firenzei Niccolò Machiavelli (1469–1527), akinek a Fejedelme a kíméletlenül célratörő önkényuralom tudomásul vétele, használata, és beirányítása. Magyarországi kezdeteinél pedig Vitéz János, akinek neveltje, Mátyás mint ha politikájában csak Machiavelli tanácsait követné: minden alkalom kihasználásáról, a hátbatámadásról, a természetes szövetségesek megosztásáról, a főváros áthelyezéséről a meghódított területére, az alattvalók megnyeréséről és manipulálásáról, az erő politikájáról, de egyben a meghódított és újraszervezett területen a jog és az igazság képviseléről. Mátyás a tipikus reneszánsz uralkodó, olyannyira, hogy Riedl Frigyes kijelenti, hogy „A Reneszánsz nem hozott létre semmilyen mesterművet Magyarországon, de létrehozta Korvin Mátyás személyiségét” („Il Rinascimento non ha creato in Ungheria nessun capolavoro d'oltre esso ha creato unvece la personalità di Mattia Corvino” idézi Koltay-Kastner); a nagyformátumú, zseniális államférfit, aki tud és mer szembeállni a halállal, személyesen vezeti hadjárait, akinek akarata maga a törvény, szava pedig az igazság. Két humanista, Callimaco és Lippi Brandolini

tesz tanúságot arról, hogy a király akarata az szent, és maga a „viva lex”, mivel ő az abszolút létrehozója és megtestesítője a törvényességnek, és a maga személyében a közösségi érdekek megtestesítője.

Mátyás személyiség, a szó legjobb értelmében, pompás, erejében bővelkedő, öntudatos, okos és bátor egyéniség. Tudja, mit akar, és azt mindig a legjobbkor teszi; államot akar létrehozni, amely gazdag, növekszik, és egyre gyarapodik. Művészi alkotássá kívánja fejleszteni a kormányzást, amely jólétet és boldogságot generál, egymáshoz igazodó, egymáshoz illeszkedő tevékenységek láncolatává. Ebben a koncepcióban a hadakozás is művészet, alkotó tevékenység, amely az emberi elmét élesíti és a virtust erősíti; az építészet, orvostudomány, növénytan, csillagászat, filozófia, neveléstudomány, grammatika, szónoklattan, teológia, irodalom, költészet úgyszintén, minden részében és összességében tudatosan kiépített és megtervezett műalkotás. A Bibliotheca Corvinium gyűjtése már valószínűleg 1464-ben elkezdődött, hogy 1490-ig, a király haláláig, a maga 500 kódexével és egyéb munkáival aprólékosan lefedje mindazon szeptét a világnak, amelyet csak érdemes és így hasznos volt tudnia egy reneszánsz uralkodónak. Főként Firenzében másoltatta a könyveket, olyan elsőrangú humanistákkal együttműködve, mint A. Poliziano, N. Naldi és F. Valori, de könyvtárosai is olasz humanisták voltak (Galeotto Marzio, aki 1461-ben érkezik először Budára; Taddeo Ugoletto és Antonio Bonfini). Tanácsadója megintcsak firenzei: Lippi Brandolini.

Folyamatosan önmagát építő boldogságtudat és sikeresség ez. Mátyás bármihez nyúl, az érintésére arannyá válik, ezért bízik önmagában és eljövendő égi dínasztájában. Mind Hunyadi Jánosnak, mind Lászlónak szobrot emel a budai palotában, amelyet hősi küzdelmek emeltek nagygyá, és bizonyosan nem hiába. Orgonisták, zenészek, énekesek érkeznek Budára, együtt az építésszel és kőfaragókkal, hogy a boldogság emelkedett érzetét átvarázsolják kőbe és dalba. Megint csak firenzeiek, Benedetto da Maiano és Francesco Rosselli dolgoznak a magyar királynak, és új építkezésbe kezdenek Visegrádon és Óbudán. És megint csak egy firenzei, Francesco Bandini viszi Vitruvius és a firenzei Alberti építészeti munkáit Budára. A király éles szemmel figyeli környezetét és ellenőrzi a hatásokat, szeretete hallani, ha Nagy Sándorhoz hasonlítják, de annak is tartotta magát. Birodalmi jelet használtatott kódexeinek iniciáléjában: M(atthias) A(ugustus).

De halál nélkül nem lenne újjászületés sem; egyszerre emelkedik fel Mátyás reneszánsz királyi egyénisége és birodalma, és az életére törő összeesküvők morális ideológiája. Mind a ketten ugyanazt akarják, módosítani a világukat, megformálni önmagukat, fi-

gyelni és vizsgáztatni a környezetüket, és ha az megbukik a próbán, akkor készen állni a leszámolásra. Míg Francesco Petrarca (1304–1374) meg arról írt, hogy „sokkal fontosabb a jót akarni, a jót tenni, mint ismerni az igazságot”, mostanra a consensus fidelium, amelyet az Egyház testesített meg, egy másfajta abszolútumnak adta át a helyet, amelynek a közép-pontjában a király áll, és állandó megméretői az igazság-ideológiák. A lelki közösségek átadták a helyüket a jogi közösségeknek, amelyek a közösségi érdekek kifejezőivé válnak; megszületik az állam és az államérdek fogalma. A világ vallásos egysége elveszett, a kereszténység spirituális dinamikája megtört, és megszületett az öntudatos ember, aki mindent önmagára vonatkoztat. Ez a változás létrehozta a herceget, a zsoldosvezért, a titkárokat, a minisztereket, a költőket és a nevelőket; mindazokat, akik megtanultak a hatalom új formájához alkalmazkodni. A kommunikáció új intellektuális eszköze a retorika lett, mely Plato számára oly kevés megbecsüléssel bírt felszínessége és manipulálhatósága miatt, de amely központi szerepet kapott a humanista nevelésben. Létrehozta azt a semmirekellő hatat is,

amely udvarról udvarra járva árulta költői vagy szónoki képességeit, mindig készen állva arra, hogy átírja dedikációját az újabb patrónus nevére. Kétségkívül Vitéz János és Janus Pannonius nem ezekhez tartozott, és erre éppen az összeesküvésük a legfőbb bizonyíték. Komolyan vettek humanista voltukat, görög és latin olvasatukat, melyek szerint a lelki erőforrásokat tudatosan kell fejleszteni és ily módon felelősséget vállalni a világodért, amelyben élsz.

Csak hogy a király is komolyan vette a humanista eszméket, és reneszánsz énképe nem tűrte a személyes öntudatát ért sérelmet.

1470-ben számúzta Vitéz Jánost, volt nevelőjét, akinek humanista neveltetését köszönhet.

Szeretnénk köszönetünket kifejezni az Amaryllyis Társaságnak és különösen László Bakk Anikónak a 2007-es Mátyás napokra való meghívását, továbbá Adorjáni Katalinnak és Adorjáni László református lelkésznek, hogy helyet adtak az előadásnak.

HORVÁTH ÁGNES

A nemes ifjak bentlakása és rendház épületegyüttese

(Convictus nobilium)

Kolozsváron a Farkas utca és Egyetem utca sarkán, az 1579-ben alapított Báthory István nevét viselő gimnázium épületének közvetlen szomszédságában, impozáns, egyemeletes épület vonja magára a figyelmet: a nemes ifjak bentlakása és rendház épületegyüttese. Homlokzatának jellegzetes díszje a félkör alakú főbejárat, két oldalt egy-egy ion oszlopfő-

ben végződő pillérre támaszkodva, melyek előtt egy-egy szép művű oszlop áll ugyancsak ion oszlopfőben végződve magas alapzaton. Fölötte szép körrelief látható, melynek alsó részét stilizált akantuszlevelek díszítik. Egy rövidítés és egy évszám is betűzhető: CON. NOB. – 1735. A bentlakás 1778-ban a Collegium Regium Theresianum nevet kapta, majd 1948 után Józsa Béla diákotthon lett a neve, vagy csak egyszerűen piarista rendháznak, vagy a piaristák iskolájának nevezték. A díszes főbejáraton a kapu alá négy magasított lépcsőfok vezet. A kapu jobb és baloldali oldalán látható táblák az épületben elhelyezett intézményeket ismertetik, úgy mint az Olasz Kulturális Központ, a Német Kulturális Központ, Román–Izraeli Kulturális Társaság, Amerikai Egyesült Államok Baráti Szövetsége stb. A közel 300 éves épület gyönyörű bejáratával, boltíves helyiségeivel, kerengő folyosójával megkülönböztetett figyelmet érdemel. Még mielőtt belépni az épületbe, tekintsük át a piarista rend történelmét, megalakulását, célkitűzéseit.

A piarista rend alapítója, Kalazanci Szent József 1558. július 31-én született Spanyolországban. A későbbiekben Rómában iskolát alapított a szegények számára Scholae Piae (Kegyes Iskolák) néven. Az iskolában az oktatás istenfélő, vallásos jellegű és ingyenes volt. Az iskola hírneve egyre nőtt, a különböző társadalmi osztályokból származó tanítványok száma egyre gyarapodott. VIII. Kelemen pápa ösztönzésére megalapította a Congregatio Scholarum Piarumot és V. Pál pápa jóváhagyó határozatával 1617. március 25-én 14 társával egyetemben felvette a piarista reverendát.

A piarista iskolákban a tanítás ingyenes volt. Ezek az iskolák rohamosan terjedtek Olaszországban, Spanyolországban, Németországban és Lengyelországban. A piarista rend gyorsan hódított magának teret. Az 1600-as évek elején a piaristák száma már ezer fölött volt. Mindenütt, ahol gyökeret vertek a piaristák anyanyelven akartak tanítani. Erdélyben a németesítő politikával szemben a magyar nyelv használatáért folytatott törekvésekben a piaristák minden időben élen jártak. A piarista iskolákból olyan kimagasló személyiségek kerültek ki, mint Deák Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos – hogy csak néhányat említsünk.

Amikor a pápa a jezsuita rendet feloszlatta, Mária Terézia a jezsuiták kolozsvári intézetét 1776-ban a piaristák vezetésére bízta. Az intézmény irányításukkal működött 1948-ig, amikor is az állam megszüntette az összes erdélyi piarista iskolát, azóta sincs Erdélyben.

Erdélyben a 18. század eleje az az időszak, amikor a piarista rend terjedése felgyorsult. A piaristák először Beszterce városában telepedtek le 1717-ben. Az egyébként szegénységben élő rendtagok hivatásukhoz híven Isten félelmére, a tudományok ismertetése és az életre nevelték az ifjúságot.

Kolozsváron a római katolikus gimnázium az 1700-as években már csaknem kétszáz éves volt. Az ifjúságot jól képzett, elhivatott férfiak, szerzetes papok tanították, a rendalapítók szándéka szerint a *Pietas et litterae*, azaz a keresztény élet és a műveltség szolgálatára.

Először a Szent József védnöksége alá helyezett Báthory–Apor szemináriumuk készült el 1734-ben az utca túlsó oldalán, majd egy évre rá a Báthory tőszomszédságában lévő Nemesi konviktus (*Convictus nobilium*). A múlt században az épület utcai részében a Piarista Rendház működött, a bentlakás az udvar belső részén épült kétemeletes szárnyban nyert elhelyezést. Az épület felhasználása az idők során változatos volt. Az 1848-as szabadságharc idején menekülteknek nyújtott szállást, majd kaszárnnyává alakították. Egy időben szabók műhelyeinek ad otthont, akik a katonaság számára dolgoztak, majd 1860 körül lakatlanná válik. Ekkor felújítják, majd az Erdélyi Királyi Tábla használja az épületet. 1866-ban az épület újból diákokkal népesült be és 1948-ig, megszüntetéséig tevékeny munka folyt szép, bolthajtásos helyiségeiben.

Már említettük, hogy a konviktus elsősorban az utca túloldalán álló jezsuita kollégiumban tanuló, nemes ifjak számára épült az 1735-ben befejezett Báthory–Apor szeminárium után. Az épület több szakaszban épült, és négy oldalon zárja körül a belső udvart. A homlokzat egyszerű, egy félkör alakú nagykapu, a földszinti és az emeleti ablakok bontják meg csupán és a díszes főbejárat. Voltaképpen két különálló épületről van szó, melyet a jezsuiták egyesítettek egy közös homlokzatban. Az utcáról ez az összeépítés nem érzékelhető, de a belső udvar felől már nyilvánvalóvá válik. Ez a keleti homlokzat az egyedüli, amely három szintes a négyszög dél-keleti sarkával egyetemben. A földszinti ablakok szerényebbek, keskenyebb kerettel rendelkeznek, az emeletiek gondosabban kiképzettek, erőteljesebben ki-domborodnak. A földszinti ablakok fölött vízszintes párkány húzódik körbe mindkét homlokzaton.

Az épület Egyetem utca felőli része egyszerű, a

falsíkot mindössze az ablakok törik meg, melyek keretei a főhomlokzat kereteihez hasonlóak. Ugyancsak itt, az utolsó ablak alatt a földszinten egy üzlet-helyiség bejárata bontja meg a falak egységét.

Négy magasított lépcsőfokon feljutva, az oszlopokkal díszített főbejáraton keresztül a boltíves előcsarnokba jutunk, melynek jobboldali falsíkján szép faragott ajtókeret látható minden valószínűség szerint a 18. század végéről. Erről tanúskodik a relief kagylómotívuma, valamint a szépen kidolgozott akantuszlevelek.

A földszinten, a hátsó épületszárny kivételével az épület boltíves folyosóval rendelkezik, melyet az udvarra néző, üveggel zárt félkörív ablakok védenek.

Valamennyi udvari homlokzatnak sajátos arculta van: az utca felőli épületszárnynál az udvarra néző félkör alakú ablakok zárják a boltíves folyosót, a keleti épületszárny, valamint a dél-keleti sarok háromszintes építmény szépen kiképzett ablakkeretekkel.

Az egész épület falai masszívak, melyek úgy a földszinten, mind az emeleten, a folyosókon, valamint a helyiségekben boltíveket tartanak. Kivételt képez a keleti szárny emelete, amely valószínűleg utólagosan épült. Itt a helyiségek plafonnal fedettek.

Az épületegyüttes legszebb helyisége a refektórium. Gyönyörű boltíveit vastag, masszív falak tartják. Minden valószínűség szerint az 1740-es években épült.

Városunk e patinás épületegyüttesével is gondolom valamennyien úgy vagyunk, ahogyan Jósika Miklós írja: „Kolozsvár hasonló... oly ember arcához, ki mellett egyelőre kis részvétellel megyünk el, kívül másodszor szóba állunk, kit harmadszor keresünk, végre nehezen, igen-igen nehezen válunk el tőle.”

TAKÁCS GÁBOR

A GLOBALIZÁCIÓ ÉS A BÉKE

Egy interjú margójára

A globalizáció dogmája felváltotta a marxi-lenini dogmát: akkor a legelső réteg volt a hamis ideál, most a legfelső.

Amikor 1989. november 9-én délután, azon a bizonyos kelet-berlini sajtóértekezleten tévesen elhangzó kijelentés alapján meginduló hatalmas gyalogos és trabis tömeg kelt útra a berlini fal határátkelőhelyei felé, a keleti határőröknek nem volt más mit tegernek, fel-emelni a sorompót, és engedni az embereket, ti. a szokásos útlevél ellenőrzés teljesen lehetetlen volt. Egyesek tévéadásból láthatta a világ, ahogyan pillanatok alatt a tömeg felmászott a fal tetejére is, sőt, a nyugatiak vésővel és kalapáccsal felszerelve érkeztek, és meg is kezdték szimbolikusan a fal bontását, harkályként kopácsolva, lyukat vágva-kalapálva abba. Az örömmel ilyen spontán, explozív erejű megnyilvánulását, egyenes tévéadásban a világ eddigéle nem láthatt. Könnyek folytak. Az öröm őszinte könnyei. Egy-más nyakába borultak teljesen idegenek.

Ami utána következett: évtizedek óta először nem a pusztá remény, hanem a bizakodás, és a jövőben vetett, a meggyőződés talaján viruló hit volt. S ahogyan az mindig is lenni szokott, csupán idő kérdése lesz, hogy az örömből ürmös is vegyüljön. És vegyül, bőségesen. Az első Öböl-háború befejezése utánra ígerte az immáron egyedüli nagyhatalom azt az új gazdasági világrendet, amely – különösen a nyilatkozatok és, ahogyan nemsokára ki fog derülni: a média túlzott optimizmusa alapján – végre igazságos is leend. Az ideológiai gátszakadás okozta nagy áradásból azonban legelőször is a szemét és iszap vetődött partra, ami tisztesség volt, az alá merült, s még mindmáig a kilátástalannak tűnő kétségbeesett küzdelmét folytatja. Ameddig bírja.

Valami, valahol rosszul sikerült. A nagy változás után a volt béketábor országaiban az új világrend megkövetelte privatizáció során, országokként kb. 300-900 személy kezét tett az egész ország vagyonára. Potom pénzen. Amire nem volt kedvük, kiárúsították. Szinte ingyen, cserébe befolyásért. Leegyszerűsítve ez lenne az oka annak, hogy nemcsak keleten, hanem Nyugaton is – igaz valamennyivel mérsékeltebben, nőtt a szegények száma, s ezzel párhuzamosan asztronómiai léptékben nőtt a profit, és implicita a gazdagok vagyona. Az elszegényedés üteme és mértéke még súlyosabban érinti a harmadik világ amúgy is függőségben lévő országait. Ma már senki előtt nem lehet kérdéses, hogy mindez a globalizáció számlájára írandó, sőt további veszélyek fenyegetnek, ti. a globalizáció magát a békét is fenyegeti.

A dolgok eszerinti állása jelentette háttér előtt, alig lehetett volna jobb interjúalanyt találni, mint éppen a dél-amerikai születésű Barloewen. Nyilván, az első kérdés arra célozott, miért mutat a szegénység és gazdagság bizonyos földrajzi lokalizációt? Olyan dolgok hangoztak el, amit ha észak-amerikai vagy európai mondott volna, bizonyára elfogultsággal vádolnak. De inkább hallgassuk meg, mit mondott az, akiről azonnal látni, hogy tudja, miről beszél. És mondá...

A szegénység magyarázatára több olyan tényező vehető számításba, amelyeket a gazdasági szakértők, az ún. ökonómusok leginkább figyelmen kívül szoktak hagyni. Aki a gazdasági sikert, vagy bukást meg akarja érteni, tudnia kell egy régió kulturális-vallási történetét

helyesen értelmezni. Latin-Amerika egy, a világnak hátat fordított transzcendentális világképet hordoz magában, amit a 16. századnak Istenre és a túlvilágra vonatkoztatott katolikus skolasztikus szemlélete szabott meg. E világkép hordozója beletörődik sorsába, aláveti magát úgy a sikernek, mint a bukásnak; akár dolgozik, akár nem, a túlvilágon a megbocsátásra biztosan számíthat. Ebből adódik a munkamorálja, és bizonyos képtelensége is technológiák elsajátítására. Minek? – ha amúgy is mindegy. Nem arról van szó, hogy egyik kultúra jobb, mint a másik. Hiszen a kultúra eredendő célja az emberi species túlélési esélyeinek fokozása. A vallásnak is. Az eltelt idők után, manapság elmondható azonban, hogy a vallás egy alapvető hajtóerő, vagy pedig nagy akadály is lehet.

A protestáns veretű észak-amerikai kultúrában gyökerezett individuum meg volt és van győződve arról, hogy az a valódi megváltás, ha boldogságát e földön találja meg. Ehhez kapcsolódik továbbá a pragmatizmusa, analitikus gondolkodása és a szociál-darwinista világszemlélete. A hinduizmus meghatározója a karma, a sorsban való passzív beletörődés pedig nagy. A közbe vetett kérdésre, miszerint India mégis sikeres... A válasz disztíngvál: igen, de a siker kevés város és kevés lakosnak tulajdonítható, s ugyanakkor százmilliók(!) éheznek és nyomorognak. Hogy a mostani (talán pirruszi) siker meddig tart egy olyan országban, ahol hihetetlenül nagy az analfabétizmus, nincs ivóvízellátás, s ahol a koldulás foglalkozásnak számít, senki sem tudja megmondani. Az indiai digitális forradalom azonban imitativ jellegű, hiányzik belőle a saját kreatív erő, abból profitál, hogy az Amerikával szembeni időeltolódás alapján a kapott software-t továbbfejlesztik, és a megrendelőnek visszaküldik, aznap.

Ez adaptív jellegű kivitelezés. Persze, a japánok is hasonlóan kezdtek, de a saját kultúrában beágyazva véghezvitték azt a technikai forradalmat, amire India teljesen képtelen, mivel hiányzik a nemzeti technikai és természettudományos oktatási rendszer, mint alapvető feltétel és biztos háttér.

Ezzel kétségtelenül a vallás, a természettudományos hagyományok és a gazdasági siker közötti el nem vitatható kapcsolat fontosságára is rámutat Barloewen, és azzal argumentál tovább, hogy pl. Latin-Amerikában hamarabb alapítottak egyetemet, mint Észak-Amerikában. És mit tanítottak abban? Teológiát, irodalmat, filozófiát, s még valamennyi medicinát is. Anyagilag nem értékelhető, világtól elfordult diszciplínák, alig kémia és fizikát, semmi mezőgazdaságot. A mexikói és perui magas kultúrák a természettel való szimbiózisra épültek. Ezzel ellentétben az észak-amerikai gondolkodási mód természettudományos alapokra épült, a természet megértése és kizsákmányolását célozta. Ebben áll az Észak- és Dél-Amerika közötti alapvető különbség. Az észak-amerikai folyton tovább, és még továbbra törekvés végül is a Hold-misszióban kulminált. Misszionának fogták fel! Hittek és továbbra is hisznek a technikában, vallásos értelemben. A technikában látják a mindent megváltó erőt, s így nem is csoda, ha profétájuk Bill Gates.

És a szegény Latin-Amerika hősei? Vannak, de azok szabadságharcosok vagy teológusok, mint Caima püspök, vagy írók, mint pl. Garcia Márquez Kolumbiában, akinek egy-egy új könyvét népnepesen és val-

lási körmeneteken hordozzák és mutatják fel, mint a Szentírást. Szegény országok figurái, akik felebaráti szeretetet hirdetnek, és diktátorok ellen emelnek szót. Az észak-amerikai félteke ezzel szemben a technika diadalát és a gazdagság vallási méretű imádatát éli meg. A Kennedy idejében máris tojásfejúeknek (eggheads) csúfolt észlényeknek egyre kevesebb gyakorlati hasznuk van, hiszen nem abból lehet meggazdagodni.

Mi tette Japánt olyan sikeressé? – a pragmatikus, empirikus és nem misztikus világszemléletre épülő politikai és gazdasági konszenzusra való képesség, amiben a sintoizmus fontos szerepet játszott. A japán hősök neve pedig a Sony-alapító Morita, aki gyáraiban olyan sikeres újítási szellemet valósított meg, ami révén sikerült megszabadulni a nyugati világtól való technikai függőségtől.

Létezik-e a gazdasági sikernek univerzális receptje? Ez napjainkban a globalizáció leggyakrabban felmerülő, ún. kulcskérdése. A globalizáció eljutott manapság a világ legtávolabbi részébe is, megtéve a piac törvényeit mindenek mércéjévé. A piac törvénye azonban – mily boldognak mondhatja magát, ki nem kellett eddig még tapasztalja –, kimondottan agresszív! Ezzel egy időben megéltük a világ politikai, etnikai és vallási területen való sajátságos balkanizációját. Az iszlám fokozott fundamentalisztikus törekvéseit úgy kell értékelni, mint ellenregulációs mechanizmus, hogy regionális és vallási sajátosságokat konzerválni, vagy viszszyanyerni, ott, ahol azok veszítettek körvonalaikból.

Így tehát a megváltó globalizáció egyenesen a békét fenyegetheti? Igen, ez lehet. Sok ország számára ez a kérdés: hogyan modernizálódni, anélkül, hogy nyugati lenni? A sikert meghatározó döntő tényező abban áll, mennyire egyeztethető össze a modern technológia a kultúra és vallás megszabta kerettel. Sok afrikai országban nincs meg ennek a feltétele: a technika inkompatibilis az adott kulturális környezettel. Ezt bizonyítják a korrektül megtervezett, jól kivitelezett, mégis ipari rommá vált gyárak sokasága. Milliárdokat költöttek fejlesztési alapokból hiábavalóan, azért, mert a kulturális hagyományokat teljesen figyelmen kívül hagyták. A globalizáció jelentette, amolyan technikai homogenizálást a világ sok helyén, mint az identitást fenyegető veszélyként érzékelik, ami ellen védekeznek.

De, a nyugati recept szerint a szegény országok meggazdagodhatnak? Először is le kellene szögezni, hogy az anyagi-gazdasági jólét nem minden kultúrkörben az elsőrendű cél. Másodszor pedig, a szegény országok életbőlselele gazdagíthatná a gazdag nyugatot is. Elég arra az ipari országokban gyakran tapasztalható szociális hűvösségre gondolni, szemben a szegény országokban gyakrabban fellelhető, emberséget sugárzó melegséggel.

A szegénység akár barátságosabbá is tesz? Nem lenne helyes ezt így mondani. Tény azonban, hogy szegény országban a szegénység több emberi méltósággal viselhető (el), mint egy gazdag országban. Tény az is azonban, hogy a világháború utáni nehéz évek idején az emberek – éppen a mai, hűvös Nyugaton – sokkal több kölcsönös felebaráti segítségére voltak képesek, mint a mai, jóléti társadalomban. S még valami: haladás nem jelent feltétlenül gazdasági, materiális fogalmat. A világon számos olyan kultúrkör ismeretes, amelyekben az anyagi jólét nem áll az elérendő kívánságok lajstromán az első helyen. Lehet, hogy boldogabbak. És anélkül, hogy a maroktelefonjuk csengetne.

Nos, a minden részletében ismertetett interjú az olvasóban különféle gondolatokat válthat ki, persze, az olvasó szellemi alkata szerint. Talán nem árt, ha még

egyszer rámutatunk arra, hogyha az itt elmondottakat nem egy jeles kultúrantropológus teszi, hanem mondjuk, egy protestáns teológus, akkor valószínű máris elutasításra találna; így pedig még meg is jelenik, sőt, el is olvassák, hogy aztán minden maradjon a régi-ben. De talán jobban értelmezhetők, hogy az erőltetett iparosítás hajdani presztízs objektumai közül nem egy manapság miért egy rozsdametető benyomását kelti?

A Barloewen által meggyőző módon felsorakoztatott ok és okozati összefüggések megvilágíthatják azt is, milyen fejtelenségekhez vezethet a bár jó technikai felkészültséggel, de kellő háttéri antropológia és biológiai, valamint kultúrtörténeti ismeretek hiányában tevékenykedők akcionizmusa, hiszen a kétségbe nem vonható jó szándék távoltól sem elegendő.

Pedig a történelemből ismeretes egy, éppen Dél-Amerikában megbukott ipari vállalkozás példája, amit érdekes módon kevesen ismernek. Ford, a neves amerikai autógyáros 1925-ben szakemberek felmérése alapján saját gumitermelésre vállalkozott, az angol gumi-monopol megtörésére: számítása az volt, hogy saját maga termelje meg az autóabroncsokhoz szükséges gumit is, amittől végül is az eladási számok további emelése volt várható. Ford kapott Brazíliában 1 millió hektár területet és 12 évi adómentességet, nagyméretű tervének megvalósítására. (Meglepő? – ma is gyakorolt kedvezmény befektetőknek!) Először is 5000 ember számára lakótelepet építettek, iskola és orvosi ellátáshoz szükséges infrastruktúrával. Ford a brazil órabér háromszorosát fizette munkásainak (!), s emellett, számítások szerint 7 évre lett volna szüksége a rentabilitáshoz.

1930-ban távozik a fő menedzser: túl nagyok a kapacitások, csökken a termelékenység, gombafertőzés ütötte fel a fejét az ültetvényen, ugyanakkor Ázsiában az angoloknak kereszttezés révén ellenálló gumifajtákat sikerült létrehozni. Mindezek mellett a brazil latex igen jó minőségű, de a termelékenységet az új menedzsernek sem sikerült emelni, Ford nagy vállalkozását csőd fenyegeti.

Kiderült ugyanis, hogy a modern napi ritmus és szervezés nem volt kompatibilis a trópusi környezettel, sőt, Ford emberséges órábéré is nem a termelést ösztönözte, hanem azt egyenesen gátolta azáltal, hogy a messze a brazil átlagbérek felett fizetett munkásai állandóan elmaradoztak munkahelyeikről, azzal a indoklással, hogy van amit egyék a család, majd ha elfogy, akkor mennek dolgozni. A gépek kezelésére betanítottak sem éreztek semmiféle felelősséget munkagépeik iránt, azokat nem gondolták, nem javították, pusztulni hagyták.

Ilyen körülmények között 1945-ben radikálisan megváltozva az árstruktúra is, teljesen kilátástalan volt az egyébképpen Fordlandia nevű ipari telep és gumifaültetvény további üzemeltetése. Lehullt végérvényesen a függöny egy szociális felelősségtudattal bíró jeles gyáriparos vállalkozásának színpada előtt. Az őserdő újból birtokba vette azt, ami neki kijár; az elhagyott épületekből mindent széthordtak, ami mozdítható volt, s ami maradt, nagy része mindmáig áll ugyan, de oda beköltöztek a denevérek és mindenféle csúszó-mászó. A hajdan prosperáló, és jól működő korszerű infrastruktúrával bíró település mai lakói nyomorban tengődnek, analfabéták, s ha a riporter megkérdezi, mit tudnak Fordlandiáról, akkor a fejüket rázzák.

Ford bukásának oka abban nevezhető meg, hogy a nyugati kultúrkör értékrendjéből kinövő termelési mód és annak háttéréül szolgáló, ugyancsak ezekre az értékekre támaszkodó szervezési keret és munkamorál összeegyeztethetetlennek bizonyul(t) a brazil trópusi

viszonyok jelentette környezettel, és az abban gyökerező életfelfogással, s ami tulajdonképpen a dél-amerikai kontinensre exportált mediterrán alulfejlettség és az észak-amerikai kontinensre átültetett észak-európai protestáns szellemből kinőtt életfelfogás konfliktusa volt. És csak úgy végződhetett, ahogyan végződött.

Az interjúban elmondottak teljesen egyeznek Fordlandia pusztulásának említett okaival. Az ismertett interjú és Fordlandia bukásának története napjaink bizonyos történetei közül egyik-másikat jobb megvilágításba helyezheti.

Végezetül egy érdekes összehasonlítás: ha a marx-lenini dogmának megfelelően megtették a proletárt a társadalom legméltóbb tagjává, hasonló értelmetlenséget alig követtek el a történelem során, leszámítva talán a kolduló barátok rendjét, de az csak a történelem lábjegyzete maradt. Senki nyilván fel sem tehetette a kérdést, hogyan lehet megtenni az iskolázatlan, a társadalom legalsó lépcsőfokán álló, legszegényebb réteget privilegizált osztálynak? Holott mindenki úgy szellemi, mint anyagi téren, iskolázottsága és gazdaszellemé révén felemelkedésre törekszik, tehát az adott helyzetből tovább és többet.

Ma pedig bekövetkezett ennek a fordítottja, még a számokban is: ma a kevesek, a nagyon gazdagok lettek az ideálok, akiket felérni ugyan nem lehet, de megcsodálni! – s különösen akkor, ha pl. valaki élsportoló, aki egészen lentől származik, nagyon sikeres, nagyon gazdag, és mindennek fokmérőjeként: nyüzsgőnek este körülötte, mint a dögön, az éjjeli lepkék, nappal pedig a média. A proletárral senki nem kívánt soha azonosulni, korunk gazdagjaival azonban sokan, s leginkább azok, akik a volt proletárok rétegének mai megfelelői.

Die Globalisierung bedroht den Frieden. Interview. FA Sonntagszeitung, 11. April 2004, S. 37; a meginterjúvott: Constantín Barloewen, kultúranthropológus (1952, Buenos Aires), akinek az Antropologie de la mondialisation című könyve nagy feltűnést keltett Franciaországban; vezetője a Stiftung Schloß Neuhausen, Dialog der Kulturen programjának; tagja az Advisory Committee of Harvard Academy for International Studies, 1993–1996 között az antropológia professzora volt Karlsruheban; a kérdező Winand von Petersdorff volt.

APPENDIX

„A gazdagok luxusban fetrengnek, a szegények valóságig robotolnak, hogy nyomorban tengődhessenek. Az ügyvédek kicsavarják a jogot; az orvosok a betegben csak a fizető kuncsaftot látják és nem a segítségre szoruló szenvedőt. A politikusok mellékjövödelmekből gazdagodnak meg. Mindenütt pazarlás és luxus, egyfelől; szegénység és nagy nyomor, másfelől; irigység és hiúság, divatúzás és mohóság, ameddig a szem ellát.”

E sorok szerzőjével közös vonásom, hogy mindketten orvosok lennének: én még élek, a fentiek szerzője immáron halott; ugyanis az itt citáltakat Bernard de Mandeville, holland orvos (1670–1733) 300 évvel ezelőtt írta, jelesül az angliai vadkapitalista viszonyokról, s ki is adta Angliában; mindenesetre névtelenül, és pedig a korabeli Anglia metaforájaként a szorgos méhekről szóló tanítómese formájában és versben foglalva írva. (Mandeville: Die Bienenfabel oder Private Laster, öffentliche Vorteile, Suhrkamp, 1998)

És ekkor furcsa dolog történik, ahogyan olvasható: „A fenti szavakkal leírt társadalom felfedezi az erényt, az erkölcsösséget, az igazságosságot valamint a mértékletességet, a spórolást, továbbá az igénytelenséget, és... és akkor elszegényedik; a kereskedelem elveszíti

egy csapásra hajtóerejét, a gazdagok és a szegények kivándorolnak. Büszkeség, luxus és csalárdság kell ahhoz, /hogy a nép fejlődjön és gyarapodjon” – hangzik rigmusban foglalva Mandeville következtetése, aki orvos léteire megértette, hogy a többre, a még többre való emberi törekvés képezi a gazdasági élet döntő hajtóerejét. Olyanok merítettek Mandeville írásából, mint Adam Smith (a népgazdaság tanának atyja – 1723–1790) John Maynard Keynes (angol közgazdász – 1883–1946), majd Friedrich August Hayek (a neoliberalizmus szülőatyja – 1899–1992).

Mandeville a felvilágosodás korának legjobban gyűlölt személyisége volt, bizonyára azért, mert orvos lévén, kora szigorú erkölcsi előírásaival ellentétben a szexualitást az ember természetes tartozékának tartva, annak nem a korlátozását, hanem az örömházak legalizálásával látta ellenőrzötten megoldani. És mindezt 1724-ben propagálva, csoda-e, ha csupa ellenséget szerzett magának?

Korát messze megelőzve megértette a társadalmi történések dinamikája mögötti hajtóerőket: evolúció és spontán szerveződés. Helyesen látta meg, hogy a többre, és még többre való törekvés a gazdasági élet hajtóereje: egyesek szerint a mohóság, a mások szerint csak a többre való törekvés. És ezért az ítélet elsősorban attól függ, hogy az ítélkező milyen szemüvegen keresztül néz, és morális mércével mér.

Korában természetesen szó sem lehetett az állam és a királyi hatalom rendszerező, rendező és korlátozó funkciójáról. Amikor pedig erre sor került, annak extrém formájában – jelesül a prolidiki idején: tapasztaltuk, hogy hová vezetett. Ma világosan látni, hogy a vadkapitalizmus kizárólag profitora törekszik, ezt leírta ugyebár Marx, mindmáig érvényes formában; a szocializmus az ún. igazságos elosztásra célozva, nem vette észre, hogy az elosztás bonyolult törvénykezésekkel való „igazságossá” tétele fékeztek, s egy adott pillanatban meg is bénították annak az árunak a termelését, amelyiknek „igazságos” elosztásával egy egész államapparátus volt megbízva.

A Mandeville által leírtak, és fentebb idézettek közül mindmáig érvényes a gazdasági élet leghatékonyabb hajtóerejének felismerése: az egyéni becsvággyal társuló többre és még többre való törekvés. Bármennyire is kiábrándító, de munkahelyeket egyetlen párt sem teremthet, legfennebb az ahhoz szükséges kedvező politikai keretet. Munkahelyet csak vállalkozó szellemű, az egyéni haszon reményében alapított és beindított vállalkozás hozhat létre! Ki kell mondani világosan és félreérthetetlenül: senki nem azért alapít egy vállalkozást, hogy valakiknek ott jótékonyági meggondolásokból munkát adjon, hanem azért alkalmaz munkásokat, hogy vállalkozása hasznot és nyereséget biztosítson... neki. Ehhez van szükség a mások munkájára. Ez így volt, s így lesz ezután is.

Nos, a 300 évvel ezelőtti viszonyok újból visszatértek volna? Döntené el ezt mindenki a maga módján. Mindenesetre, ma, az igazságos társadalmi rendre való törekvések csúnya csődje után – hogy is lehetne másképp – van globális szabadság–globális gazdaság–globális gazdaság–globális szegénység–globális nyomor. A sors mindenkit valahová besorol.

Mindig így volt e világi élet/egyszer fázott, máskor lánggal égett – juthatnak eszünkbe a költő szavai. Most éppen fázunk és hűvös, néha jeges szél csap arcunkba, sokan reszketnek is bele a körülöttünk szép, nagy lánggal lobogó tüzek dacára.

SZŐCS KÁROLY

